

סדר רשי

בדוכתא אחריית, ומתוך שהקב"ה מניח שעה הכעס לרבים, יניח גם לזה, אבל תפילת המוספין אין לה קבע, יש שמקדימין ויש שמאחרין, ושמא לא יצטרף עם שום ציבור שמתפללים באותה שעה בשום מקום, או ליכא הכא בעולם, לפיכך יאחר עד שיהיה שעת רצון, ואם יזכה גם ביחיד, ויש להבין מיכאן שבשעה שהרבים מתפללים בה מועלת ליחיד אפילו אינו עמהם ביחד, לפיכך צריך כוונה:

סליק סידרא כל יומא:

וזה סדר דראש השנה.

[קלט] (א) דרשנו ה' בהמצאו (ישעי' נ"ה ו'), (ב) אילו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, ועושין בהן תשובה, ומתעניין בהן, ומשכימין בכל יום לבית הכנסת לפני עמוד השחר ומבקשים רחמים, ומנהג לעמוד במצאי שבת לפני ראש השנה, וכדמתחיל פותח שליח ציבור בתחילה אשרי יושבי ביתך וגו', ועונים אחריו עד תהילת ה' ידבר פי וגו', ועומד שליח ציבור לפני התיבה ואומר קדיש אם יש שם עשרה, ומתחיל ואומר פסוקים של רחמים, כמו שהן על הסדר, ואחר כך סליחות וידוי, ותפילת של חול, כל עשרת ימי תשובה מראש השנה ועד יום הכפורים אומר בסוף מגן זכרנו וכו', ובסוף מחייה המתים מי כמוך, ואומר במקום האל הקדוש המלך הקדוש, המלך המשפט, ואומר בסוף הודאה זכור רחמין וכתוב לחיים, ובסוף שים שלום בספר חיים ברכה ושלום, ובשחרית ובמנחה לאחר שמנה עשרה אומר אבינו מלכנו וכו', ואותן ימים אינן כתענית ציבור, לפיכך אין קורין בשני ובחמישי שלהן ויחל כי אם כסדר השבת כמנהג שאר ימות השנה, ובשבת אין אומרים אבינו מלכנו, לא בערבית ולא בשחרית ולא במנחה:

[קמ] (א) והמלך המשפט שהוקשה בה, שהיה לנו לומר מלך המשפט, גם אני הקשיתי בה שנים רבות, (ב) וגראה לי שהגרסנים לפי מרוצתם שגורים להרגיל בגירסתן המלך המשפט וגם המלך הקדוש, אך שלא לשנות את מנהג הראשונים יש לנו לסמוך על כמה מקראות שדיברו בלשון הזה, בספר יהושע, ויהי בנסוע העם מאהליהם וגו' נושאי (ארון ברית), [הארץ הברית] (יהושע ג' יד) ואין לנו לומר שהארון עצמו ברית, אלא הלוחות שבו ברית, כמו שקראוהו בכמה מקומות ארון ברית, ארון העדות, ובספר מלכים ויקצץ (אחר) [המלך אחז] את המסגרות

[קלט] (ב) דרשנו ה' בהמצאו. כל חסידים נמצאו גם בסמ"ח סי' שצ"ג (צד 845).

(ג) אלו עשרת ימים כו. ר"ח י"ח ע"א.

[קמ] (ב) ומלך המשפט שהוקשה בה. הובא ג"כ בסמ"ח שם וכן בפרסם בלוקשים בסוף הספר (דף ג"ח סע"ד). וכן הוא בחושף מסמנים בחשבת רש"י לר' נתן בר מכיר תשובה ד'. (ג) וגראה לי שהגרסנים לפי מרוצתם שגורים להרגיל בגירסתן. וכ"ה בכ"י ב' רק שם בסעות שחגר סוכים וצ"ל שהגרסנים ובסמ"ח חגי' יותר מיושרת ואומר לבי שהגרסנים לפי מרוצתם שנו בגירסתם ובפרסם בסעות ואומר לי לפי [צ"ל לבי] שהגאונים [צ"ל שהגרסנים] לפי מרוצתם שנו [צ"ל שנו] בגרסתם. גם בסעות שם המלך הגדול וגם המלך המשפט צ"ל המלך המשפט וגם המלך הקדוש. וכן תראה ברשי ברית י"ב ע"ב שכתב המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי תארון חבית כמו ארון הברית, וכן המסגרות הסכנות, שהוא כמו מסגרות הסכנות וכן העמק הפגרים כמו עמק הפגרים עכ"ל.

סדר רשי

(ו) המכונות (מ"ב ט"ז י"ז) (ג) ית גנפני בסיסי אל. ובספר ירמיה (ד) וכל [ה]עמק הפגרים והדשן (ירמ' לא ל"ט) כמו עמק [ה]פגרים, ואת [ה]מזבח הנחושת אשר לפני ה' (מ"ב ט"ז י"ד) (ויתן) [ואתן], את [ה]ספר המקנה (ירמ' ל"ב י"ב) יתן חביבי (לנו) [לכן] וימצא הרבה לעזרה. שלמה בר יצחק:

[קמא] (א) קידוש היום של ראש השנה כן הוא, בורא פרי הגפן, ואשר בחר בנו, ושהחיינו, ואם חל להיות בשבת אומר שלש מקראות של ויכולו תחילה, ומכרך בורא פרי הגפן, ואשר בחר בנו, ומוסיף בו ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום המנוח הזה, ואת יום הזכרון הזה, זכרון תרועה באהבה מקרא קודש וכו', וחותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, למצואי שבת מכרך יקנה"ו, ובתפילה במקום ותתן לנו אומר ותודיענו משפטי צדיקך וכו', ושל שאר [מועדים] הוא מספר והולך בסדר קדושות, (ב) כדאמרין בעלמא סדר הברכות הוא מונה:

וסדר ברכות של ראש השנה כך הוא.

[קמב] (א) שליה צבור [אומר] אבות וגבורות וקדושות השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, וזכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים:

[קמג] (א) ומניין שאומרין מלכיות וזכרונות ושופרות, שנאמר ותקעתם בחצוצרות וגו' (במדבר י' י') שאין ת"ל אני ה' אלהיכם (שם שם), ומה ת"ל אני ה' אלהיכם, זה בנה אב, כל מקום שנאמרו מלכיות יהא אזכרת השם עמהם. (ב) ר' נתן אומר ותקעתם בחצוצרות, אילו שופרות, והיו לזכרון, אילו וזכרונות, אני ה' אלהיכם אילו מלכיות, ואם כן מה ראו חכמים לומר מלכיות ואחר כך זכרונות ושופרות, אלא המליכהו תחילה ואח"כ בקש ממנו שיזכור לך, ובמה בשופר של חירות שנאמר והיה כיום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו וגו' (ישעי' כ"ז י"ג):

[קמד] (א) ואין פוחתין מעשרה מלכיות, ומעשרה זכרונות. ומעשרה שופרות, (ב) הני עשרה מלכיות כנגד מי כנגד עשרה הילולין שאמר דוד בספר תילים, (ג) הילולין [עשרה] [טובא] הוו, [הללויה] הללו אל בקדשו וגומ' (תהלים

ג) ית גנפני בסיסי אל. ציל ית גנפני בסיסיא, והוא החרגוס על המסגרות חסכונות, ובכ"י ב' חסר ות. (ד) וכל עמק הפגרים וחדשן כו' כל השיבושים המת גם כן בכ"י ב' וחסר שם החתימה שלמה בר יצחק.

[קמא] (ב) קידוש חיוס. נמצא ג"כ במחזו סי' שי"ד. (ג) כדאמרין בעלמא סדר הברכות הוא מונה. חולין כ"ו ע"ב.

[קמב] (ב) שליה צבור אומר אבות וגבורות. תוא נובע מבתיג ה' ר"ה (דף ל"ז ע"ג) והובא גם במחזו דף 846. ועיין ר"ה ל"ב ע"א.

[קמג] (ב) ומנין שאומרין מלכיות. בתיג ומחזו שם, ובגמרא ר"ה שם הוא בלשון אחר. (ג) ר' נתן אומר כו'. ספרי בחעלותך פסקא ע"ז המתחיל אני ה' והובא גם בבתיג שם.

[קמד] (ב) ואין פוחתין מעשרה מלכיות כו' ר"ה ל"ב ע"א כמשנת. (ג) הני עשרה מלכיות כנגד מי. גמרא שם. (ג) הילולין עשרה הוו הללו אל בקדשו וכתוב הללוהו בתקע שופר. תקנתי טובא תוו וז"ה לנכון בכ"י ב'. ובגמרא שם חגי' הילולין טובא תוו. חנך דכתיב הללוהו בתקע שופר.

ק"ג א' וכתוב הללוהו בתקע שופר. (שם שם ג') (ד) ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם בראש השנה.

[קמ"ה] (א) מתחיל בתורה ומסיים בנביא. ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא, (ב) והתניא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה הרי זה משוכח, אימא משלים, והא אם השלים קתני, הכי קאמר (משלים) מתחיל בתורה. ומשלים בנביא, ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא, תניא נמי הכי ד' אלעזר ב"ר יוסי אומר וותיקין היו משלימין בתורה, וכן הלכה כותיקין וכו' יוסי:

[קמ"ו] ומתחיל שלש מקראות מן התורה תחילה, ואומר ככתוב בתורתך, ושלש מן הנביאים באחרונה, ואומר ככתוב על יד נביאך, ושלש מן הכתובים באמצע, ואומר ככתוב בדברי קדשך, ומשלים מקרא העשירי בשל תורה, ואומר ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל:

[קמ"ז] (א) תנו רבנן הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים לויים וישראלים גרים ועבדים משוחררים הרי אילו מוציאם, ומטמאם ואנדרוניטם ומי שחציו עבר וחציו בן חורין אף עצמו אינו מוציא. אנדרוניטם מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו, מטמאם אינו מוציא לא את מינו ואת שאינו מינו, ונשים סמורות מתקיעת שופר, דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא [וכל מצות עשה שהזמן גרמא] נשים סמורות. (ב) אין מעכבין את (הנשים ואת) התינוקות מלתקוע בשופר כיום טוב ומתעסקין עד שילמדו, (ג) אמר ר' אלעזר ואפילו בשבת, [תניא ומתעסקין בתינוקת עד שילמדו ואפילו בשבת] ואם הגיע לחינוך מצות אסור:

[קמ"ח] (א) המתעסק ללמוד לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא, (ב) תנא דבי ר' שמואל (ג) כל (מלאכה) [מלאכת עבודה] לא תעשו (במדבר כ"ב א') יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינו מלאכה:

(ד) ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם בראש השנה. גמרא שם וחמלות בראש השנה נוספו ורש"י בגמרא שם כתב על עשרה מאמרות שהעולם נברא בהן. בראש השנה. ובמחצית נוסף עוד ותי ניתו כו' ותוא בגמרא שם ואח"כ הוסיף עוד מאמר שלם ותמי דלא חשיב ואמר אלחית לא טוב חיות האדם כו' וחביו גמ' את פריא עד חסום [עד 847] דלא כתיב בתו מאמר בחדא ואח"כ כתב בראש השנה מתחיל, ובאמת חמלות, בראש השנה מוסבות למעלה אחר חמלות ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם כמו שכתבתי בתחלת ההערה.

[קמ"ט] (ב) מתחיל בתורה ומסיים בנביא. ר"ח ל"ב סע"א במשנה ולפינו ומשלים בנביא. (ג) והתניא גמרא שם ל"ב ע"ב.

[קמ"ז] (ב) תיר הכל חייבין. ר"ח כ"ב ע"א. (ג) אין מעכבין את הנשים ואת התינוקות. ר"ח ל"ב ע"ב במשנה. וחובא גם מבחיג ח' ר"ח (שם ל"ח ע"ב). וחמלות ואת הנשים ליתא, ונמצאים גם כס' חסדרים וככ"י ב'. וחמלות תניא ומתעסקין תוספתי כמו שתוא בגמרא וחובא גם בבחיג ובס' חסדרים וככ"י ב' ובמחצית עד 847. (ג) איר אלעזר ואפילו בשבת. שם ל"ג ע"א בגמרא.

[קמ"ז] (ב) המתעסק ללמוד. שם ל"ב ע"ב במשנה. (ג) תנא דבי ר' שמואל. שם דף כ"ב ע"ב ותקנתי דבי שמואל וגם כס' חסדרים חובא תנא דבי רבי שמואל וככ"י ב' תניא ר' שמואל. (ג) כל מלאכה לא תעשו וכו'. וכ"ח בכ"ב ותקנתי כל מלאכת עבודה לא תעשו, ועין בתוס' שם ר"ח כל מלאכת עבודה.

[קמט] (א) אמר ר' יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחילה מריעין לה בסופה, מאי מעמא דלא איערבב שטן, (ב) דלאו דאיכלע ראש השנה בשבתא, אלא (דאיכלע) [דאיתילד] אונסא. (ג) וכל היכא דאיכלע ראש השנה בשבתא לא תקעינן, (ד) דאמר (רבא) [רבא] הכל חייבין בתקיעת שופר [ואין הכל בקיפין בתקיעת שופר] נזירה [שטא] יסלנו בידו וילך אצל הכן, ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים והיינו מעמא דלולב ודמגילה.

[קנ] (א) אמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקב"ה תקעו בשופר לפני בשל איל, כדי שאזכור לכם עקידתו של יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמיכם לפני:

[קנא] (א) כל השופרות כשירין, חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. א"ר יוסי לא כל השופרות נקראו קרן והכתיב והיה במשוך בקרן היוכל כשמעכם [את] קול השופר וגו' (יהושע ו' ה'). (ב) ורבנן אמרו [כל השופרות] איקרו שופר ואיקרו קרן, דפרה קרן איקרו, שופר לא איקרו, שנאמר בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו (דברים ל"ג י"ז) (ג) ועוד דאין קטיגור נעשה סניגור, מעשה עגל, (ד) וכן כהן גדול לא נכנס לפניו ולפנים בבגדי זהב, משום זהב העגל, (ה) מאי משמע דהאי יובל לישנא דריכרא הוא, אמר ר' עקיבא שכן בערביא קורין לריכרא יובל:

[קנב] (א) שופר שנשדק ודבקו פסול, דיבק שבתי שופרות פסול, (ב) מ"י דיבקו דבכ שקורין גל"ד, פסול דהוה ליה כשתי שופרות. (ג) תנו רבנן ארוך וקצרו כשר, (ד) גדרו והעמידו על גלדו כשר, ציפהו זהב במקום הנחת פה [פסול], שלא במקום הנחת פה] כשר, ציפהו זהב מבפנים פסול, ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר. (ה) נתן שופר בתוך שופר ותקע, אם קול הפנימי שמע יצא,

[קמט] (ב) אמר ר' יצחק כל שנה כו'. ר"ה מ"ז רע"ב והובא בבב"ג ח' ר"ה דף ל"ח ע"א. (ג) דלאו דאיכלע ר"ה בשבתא אלא דאיתילד אונסא. וכ"ה בכ"י ב' והוא לשון הבב"ג שם שכתב "פי' ולאו דאיכלע ר"ה בשבת אלא דאיתילד אונסא. ובחוס' ר"ה שם ד"ה שאין חביאו מפרש בחלכות גדולות לאו דמיכלע בשבתא אלא דאיתילד אונסא. ובבב"ז דף 847 אלא דאיכלע בשאר יומי ואיתילד אונסא. (ו) וכל היכא דאיכלע ר"ה בשבתא לא תקעינן. בבב"ג שם. (ד) דאמר רבא, וכן בכ"י ב' חגי' רבא, ותקנתי רבת והוא בגמרא ר"ה כ"ס ע"ב, והובא בבב"ג שם.

[קנ] (ב) א"ר אבהו. ר"ה מ"ז ע"א.
[קנא] (ב) כל השופרות כשירין. משנה ר"ה כ"ז ע"א והובא בבב"ג שם. (ג) ורבנן אמרו. גמרא שם. (ג) ועוד דאין קטיגור נעשה סניגור. גמרא שם וחמלות "מעשה עגל" הוא נוסף וגם רשי' בגמרא שם אין קטיגור וזה העגל ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא, וראיתי בבב"ג שם אחר המלות שאין קטיגור נעשה סניגור כתב פירוש משום עגל וכן נמי אחרי חמלות וכן כהן גדול אין נכנס לפני ולפנים בבגדי זהב חביא משום עגל. (ד) וכן כהן גדול. גמרא שם והובא בבב"ג. (ס) מאי משמע. גמרא שם וחלשון משונה קצת והובא בבב"ג שם.

[קנב] (ב) שופר שנשדק. משנה ר"ה כ"ז סע"א והובא בבב"ג שם. (ג) מ"י דיבקו בדבק שקורין גל"ד פסול דתוח ליה כשתי שופרות. כן פירשי' במשנה שם. (ג) ת"ר ארוך וקצרו. שם כ"ז ע"ב בגמרא והובא בבב"ג שם. (ד) גדרו. ובגמרא חגי' גדרו, בכ"י ב' ובס' חסדרי גדרו, וכן צ"ל לפנינו וכ"ה בבב"ג וגם חערך ערך גדר הביא גדרו. (ס) נתן שופר בתוך שופר. גמרא שם, והובא בבב"ג שם.

אם קול החיצון שמע לא יצא, (ו) ס' דאיכא חציצה, פנימי מספקת התקיעה לחצאין.
 (ז) הפכו ותקע בו לא יצא. אמר רב פפי לא תימא דהפניה כי כיתונא, (ח) ס' כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון, אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב מאי טעמא [כדרך מתנא] דאמר רב מתנא אמר קרא והעברת שופר תודעה (ויקרא כ"ה ט'), דרך העברתו בעיני, (ט) ס' בבהמה מחיים בעיני, (י) דייק שבירי [שופרות] פסול, הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול, ר' נתן אומר במינו כשר, (יא) ס' אם אינו מעכב את התקיעה, שלא במינו פסול, (יב) אמר ר' יוחנן הא דאמרת במינו כשר, לא שנו אלא שנשתייר רובו [אבל לא נשתייר רובן] פסול מכלל דשלא במינו אעפ"י שנשתייר רובו פסול, איכא דמתני לה אסיפא שלא במינו פסול, (יג) א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא נשתייר רובו, אבל נשתייר רובו כשר, מכלל דבמינו אעפ"י שלא נשתייר רובו כשר, הילכך ניקב במשהו וסתמו שלא במינו אם מעכב את התקיעה [פסול וכי קאמרינן אם אינו מעכב את התקיעה] כשר דווקא במשהו, אבל מפי אעפ"י שנשתייר רובו פסול, דעבדינן כתרי לישני דר' נתן לחומרא, במינו כשר והוא דנשתייר רובו, שלא במינו פסול, ואעפ"י שנשתייר רובו:

[קנג] (א) נסדק לאורכו פסול, לרוחבו אם נשתייר [כו] שיעור תקיעה כשר, אם לא פסול, זכמה שיעור תקיעה רבן שמעון בן גמליאל אומר כדי שיאחזו בידו ויראה לכאן ולכאן, (ב) ס' נסדק כולו וכן נסדק לרחבו רוחב הקיפו אם נשתייר בו [מן] מקום סדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה כשר חשיב ליה כמאן דאישתקל כוליה והוה ליה ארוך וקצרו, (ג) קולו דק או עבה או צרור כשר שכל הקולות כשירין לשופר, (ד) ס' צרור כמו צרור של מנחות לשון יבש דורש בלעזי:
 [קנד] (א) שלחו ליה לאבוה דשמואל (ב) קרתו ותקע בו יצא, פשיטא

(ו) ס' דאיכא חציצה, פנימי מספקת התקיעה לחצאין. כן פירשי גם בגמרא שם אם קול חיצון שמע לא יצא דאיכא מחיצות הפנימי מספקת התקיעה, ועיי' בתוס' ד"ה אם. (ז) הפכו ותקע בו, גמרא שם ותובא בבב"ג שם. (ח) ס' כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון. כן פירש"י בגמרא שם. (ט) ס' בבהמה מחיים בעיני, רש"י בגמרא שם כתב כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמת מחיים. (י) דייק שבירי [שופרות] פסול, גמרא שם ותובא בבב"ג שם. (יא) ס' אם אינו מעכב את התקיעה, כן פירש"י בגמרא שם. (יב) א"ר יוחנן הא דאמרת כר, הוא לשון הכה"ג, אבל בגמרא לפנינו הוא בסגנון אחר ע"ש. (יג) א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא נשתייר רובו, הוא לשון הכה"ג ועיין בגמרא שם.

[קנג] (ז) נסדק לאורכו פסול, גמרא שם דף כ"ז ע"ב, ותובא בבב"ג שם. (ג) ס' נסדק כולו וכן נסדק לרחבו עד תחת ליה ארוך וקצרו, הוא לשון רש"י בגמרא שם. (ג) קולו דק, גמרא שם ותובא בבב"ג שם. (ד) ס' צרור כמו צרור של מנחות לשון יבש דורש בלעזי. ברש"י בגמרא שם צרור לשון יבש ורש"י בלעזי, והמלות "כמו צרור של מנחות" ליתא שם, והכוונה צרור של מנחות למאכרם במנחות ק"ב ע"ב אבל לפנינו שם צריר של מנחות ופירש"י שם צריר של מנחות כדאמרינן לענין שופר ר"ה כ"ז ע"ב צריר לשון יובש וגם בפסחים כ' ע"א פירש"י צריר לשון יבש ודומה לו גבי שופר (ר"ה כ"ז): היה קולו דק או עבה או צריר, וגם הערך הביא חסאמר מ"ה בערך צרור, ונראה כי לפני רש"י היתה חגי' ברית צריר בדלית ולפנינו צרור, וגם הכה"ג הביא צרור ויש לתקן לפנינו במקום דורש בלעזי צלל ורש"י בלעזי וגם בס' הסדרים ובכ"י ב' תובא דורש בלעזי ובכח"ז צד 349 תובא רש בלעזי.

[קנד] (ז) שלחו ליה לאבוה דשמואל, ר"ה כ"ז ע"ב ותובא בבב"ג שם (ל"ה רע"ב). (ג) קרתו כ' סיקר קרתי כ' שקרתו, וכן הוא בכ"י ב' ובס' הסדרים, וצלל בכלם בדל"ת קרתו

כולה נמי מיקרה קרהו להו, אמר רב אשי שקרהו בזכרותו, מרו דתימא מין במינו חוצץ קמיל, (ג) ס' קרהו נקבו, וקס"ד הנחת סה קאמר שקרהו בזכרותו כשהוא מחובר בבהמה עצם כולט מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאן אותו מתוכו וזה לא הוציאו ונקב את הזכרות :

[קנה] (א) התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס, אם קול השופר נשמע יצא, ואם קול הברה נשמע לא יצא, (ב) אמר רב הונא (ג) לא שנו אלא [לעומדין לאותן העומדין לבור] [לאותן העומדים על שפת הבור אבל אותן העומדין בבור] יצאו, (ד) ס' [לפי] שהן שומעין קול השופר לעולם :

[קנו] (א) אמר רבא שמע מקצת תקיעה [יצא] [בבור], ומקצת תקיעה חוץ לבור יצא, (ב) ס' היה עומד [בבור] [בשפת הבור] וחבירו תוקע בבור ויצא לחוץ כחצי תקיעה יצא, בסוף תקיעה לא יצא, ואשמועינן דבמקצת תקיעה נמי יצא: (ג) שמע מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר [ומקצת תקיעה לאחר שיעלה עמוד השחר] לא יצא, הבא לאו זמן חיובא הוא, לאותן שעומדין בבור קודם עמוד השחר (ד) לאו זימנא הוא כדאמרין במסכת מגילה כל היום כשר לתקיעת שופר וילף מעמא מיום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט א'), יום ולא לילה: (ה) אמר רבא מצות לא ליהנות ניתנו, ס' לא ניתנו לישראל להיות קיימם להם הגייה אלא לעול על צוואריהם ניתנו :

[קנו] (א) אמר רבא בשופר של ע"ז [לא יתקע] (ב) ששימשו בו לע"ז ונאסר בהנאה, (ג) כדתניא במסכת ע"ז אכר תאבדון את כל המקומות (דברים י"ב ב') (בכל) [בכלים] שנשתמשו לע"ז הכתוב מדבר, ואם תקע יצא, (ד) דמצות לאו ליהנות ניתנו :

מיקדה קדחו, שקדחו. וכן חובא לנטן בערך ערך קדח וס' נקבו במקדה בזכרותו שבתוך הקרן. וחוראת קדח ענין נקיבה, וגם בכח"ג הגי' בדלת. (ג) ס' קרהו נקבו כו'. גם ככאן צ"ל קדחו והוא לשון רש"י בגמרא שם.

[קנה] (ב) התוקע לתוך הבור. ר"ה דף כ"ח ע"א וחובא בכח"ג שם. (ג) אמר רב הונא. שם כ"ז ע"ב וחובא בבח"ג שם. (ג) ל"ש אלא לעומדין. כ"ה גם בכ"ז וחלשון משובש ותקנתי בפנים כמו שחזר בגמרא שם ובכח"ג. (ד) ס' לפי שחן כו'. הוא לשון רש"י בגמרא שם. [קנו] (ב) אמר רבא. ר"ה שם, ולפנינו וכן בבח"ג הגי' אמר רבא. (ג) ס' היה עומד בבור. כ"ה גם בכ"ז ב' ובס' הסדרים והוא לשון רש"י בגמרא שם ותבין ה"י עומד הוא בשפת הבור וכו' והמלות יצא בסוף תקיעה לא יצא ליתא ברש"י. (ג) שמע מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר. גמרא שם דף כ"ח רע"א וחובא בבח"ג שם. (ד) לאו זימנא הוא כדאמרין בס' מגילה כו'. הוא לשון רש"י והוא במגילה דף כ' ע"ב. (ט) אמר רבא מצות לא ליהנות ניתנו ס' לא ניתנו לישראל כו' בגמרא ר"ה שם דף כ"א ע"א חובא מאמר אחד אשר לא חובא לפנינו כסודור אמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא, חדר אמר רבא אחד זה ואחד זה יצא ומצות לא ליהנות ניתנו. וכל המאמר חובא גם בבח"ג שם. נחפ"י שחובא מה הוא לשון רש"י בגמרא שם ואולי נשמט מסקמו ושייך לסוף ס' קניז על מצות לא ליהנות ניתנו.

[קנו] (ב) אמר רבא בשופר של ע"ז כו'. לפנינו בגמרא שם הגי' ואמר רב יהודה. ובח"ג הגי' אמר רבא ובתוס' כר"ה שם ר"ה אמר רב יהודה איתא ורבינו חננאל גרים הכא רבא וכן הביא הרא"ש פ"ג דר"ה ס' ס' הגי' אמר רבא. (ג) ששימשו בו לע"ז ונאסר בהנאה כו'. הוא לשון רש"י בגמרא שם. (ג) כדתניא. בע"ז דף נ"א ע"ב. כן חובא ברש"י שם. (ו) דמצות לא ליהנות ניתנו. רש"י בגמרא שם.

סדר רשי

[קנה] (א) אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע בשופר שלו, והמודר הנאה משופר אסור :

[קנמ] (א) שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום, (ב) פי' לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעת שופר, (ג) ואין [מסקחין] עליו את הגל, ולא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ואין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות, ולא בדבר שהוא משום לא תעשה, (ד) פי' אין חותכין אותו אם [בא] לתקנו לא בדבר שהוא משום שבות, כלי שאין דרך לחתוך בו שופרות (ה) כגון מגלא, שרפ"א בלע"ז דתיקון בלאחר יד הוא, ואין בו אלא משום שבות, ולא בדבר שהוא משום לא תעשה, (ו) סכינא דדרכו בכך והוי מלאכה גמורה, (ז) מאי טעמא יום טוב עשה ולא תעשה הוא, דכתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו, (במדבר כ"ח י"ח) וכתיב שבתון, ותקיעת שופר עשה הוא, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, (ח) אבל אם רצה ליתן לחובו מים או יין יתן, (ט) ולא אמרינן הא קא מתקן כלי :

[קס] (א) תקיעות וברכות (דעלמא) אין מעכבות זו את זו, (ב) פי' תקיעות וברכות דעלמא כגון תעניות אין מעכבות זו את זו אם בירך ולא תקע, (ג) תקיעות וברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים מעכבות זו את זו, (ד) מאי טעמא אמר רבא אמר הקב"ה לישראל אמרו לפני בראש השנה מלכיות וזרונות ושופרות, [מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, וזרונות] כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, וכמה בשופר, (ה) ושופרות, שתעלה תפילתכם בתרועה לפניי, תוספתא :

[קסא] (א) סדר תקיעות שלש [של] שלש שלש, שיעור תקיעות כשלש תרועות,

[קנה] (ב) אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע בשופר שלו, והמודר הנאה משופר אסור. כן הוא לשון הבב"ג שם וכן הובא בבב"א אבל בגמרא ר"ח כ"ח ע"א נוסחא אחרת אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצות המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצות. ועיין בסור אורח סי' תקס"ו ובבב"א ובבב"א יוסף שם.

[קנמ] (ב) שופר של ר"ה כו'. ר"ה ל"ב ע"ב במשנה. (ג) פי' לילך חוץ לתחום כו'. הוא לשון רש"י שם. (ג) ואין מסקחין כו'. משנה שם. (ד) פי' אין חותכין אותו כו'. הוא פירש"י בגמרא שם. (ס) כגון מגלא שרפ"א בלע"ז. כן הביא רש"י שם ובחנם הציגו המדפיסים קוים על מגלא ורש"י כוון למלה מגלא המודגלת בבב"א ותרגום חרמש מגלא (זיכעל) וגם בביצה לא סעי' על לא במגל הביא שרפ"א בלע"ז והיא המלה serpe. ובבב"א ב' בטעות שפרא בלע"ז. (ו) סכינא דדרכו בכך והוי מלאכה גמורה. פי' רש"י בגמרא שם. (ז) מאי טעמא יו"ט עשה ולא תעשה. הוא לשון הבב"ג (ל"ח ע"ב) ועיין בגמרא ר"ה ל"ב סעי' ותרואות סן הכתובים הובא בבב"ג שם וליתא בגמרא. (ס) אבל אם רצה ליתן לחובו מים. משנה ר"ה שם. (פ) ולא אמרינן הא קא מתקן כלי. הוא לשון רש"י במשנה שם.

[קס] (ב) תקיעות וברכות אין מעכבות זו את זו. ר"ה ל"ד ע"ב והמלה דעלמא חסגרת. (ג) פי' תקיעות וברכות דעלמא כו'. הוא פירש"י בגמרא שם. ועיין בבב"א ר"ה פ"ד סי' י"ד מה שכתב בזה. (ג) תקיעות וברכות של ר"ה ושל יו"ט. גמרא שם. (ד) מ"ס אמר רבא. בגמרא שם וכן בבב"ג איתא אמר רבא. (ס) ושופרות שתעלה תפילתכם בתרועה לפניי תוספתא. חסום חזה על ושופרות ליתא בגמרא. רק הוא בתוספתא פ"א דר"ה הי"א אמרו לפני מליכור כדי שתמליכוני עליכם, וזרונות כדי שיבא זכרוני לפני לטובה, ושופרות כדי שתעלה תפילתכם בתרועה לפני. וזה שסיים "תוספתא" ואינו מוסב למטה למאמר שלאחריו, כאשר הציג המופר.

[קסא] (ב) סדר תקיעות. ר"ה ל"ג ע"ב במשנה.

שיעור תרועה כשלש יבכות, (ב) פ"י סדר תקיעות שלש, אחת למלכיות, ואחת לזכרונות, ואחת לשופרות, [שלש] של שלש [שלש], תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת. שיעור תקיעה וכו', (ג) והכי קאמר שיעור שלש התקיעות כשלש התרועות, שיעור התקיעה כשיעור התרועה, (ד) כשלש יבכות, כשלש קולות [בעלת] [בעלמא] כל שהוא, ולא היינו שברים, (ה) דשברים ארוכים מיבכות: (ו) תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אין בידו אלא אחת, (ז) פ"י תקע בראשונה פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה, ומשך בשנייה תקיעה שלאחר התרועה משך כשתים לצאת בה ידי שמים, שהיה צריך לעשות זו אחר זו פשוטה שלאחריה דמלכיות, ופשוטה שלפניה דזכרונות, אין בידו אלא אחת, (ח) דאפסוקי תקיעה אחת לשמים לא מפסקין.

[קסב] (א) תנו רבנן מניין שבשופר, ת"ל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים (ויקרא כ"ה ט'), אין לי אלא ביובל, בראש השנה מניין, ת"ל בחדש השביעי, (ב) פ"י דהא כתיב לך בכמה דוכתי דיום הכפורים בחדש השביעי הוא, והכא יום הכפורים כתיב, (ג) ומה ת"ל בחדש השביעי, שיהיו כל התרועות של חדש השביעי שוות, ומניין שפשוטה [לפניה], ת"ל והעברת שופר תרועה (ויקרא כ"ה ט'), (ד) פ"י והעברת פשוטה משמע העברת קול אחד, דהעברת ביד לא מצית אמרת דיליף העברה העברה ממש, כתיב הכא והעברת שופר תרועה, וכתיב התם ויעבירו קול במחנה לאמר (שמות ל"ו ו'), מה להלן בקול, אף הכא נמי בקול, (ה) ומניין שפשוטה לאחריה, ת"ל תעבירו (שם שם), (ו) פ"י ביום הכפורים תעבירו, הרי העברה תחילה וסוף ותרועה כתיבה כינתים, (ז) אין לי אלא ביובל בראש השנה מניין ת"ל בחדש השביעי, (שם שם) שיהיו כל התרועות של חדש שביעי שוות, (ח) ומניין (שלש על שלש) [לשלש של שלש שלש], (ט) פ"י מניין דהנך פשוטה לפנייה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימנין, למלכיות חדא, לזכרונות חדא, לשופרות חדא, (י) ת"ל והעברת שופר תרועה (ויקרא כ"ה ט'), שבתון זכרון תרועה (שם כ"ג כ"ד), יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט א'), (יא) פ"י תרועה תרועה [תרועה] תלתא זימני לכל אחת פשוטה לפנייה ולאחריה, (יב) ומניין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה (יג) פ"י לפי ששלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמרו בראש השנה [והאחת] ביובל, [מנין] ליתן את האמורה

(3) פ"י סדר תקיעות שלש כו', הוא לשון רש"י במשנה שם. (ג) והכי קאמר כו' רש"י בגמרא שם. (ד) כשלש יבכות כשלש קולות בעלמא כל שהוא. הוא לשון רש"י במשנה שם, ועיין בחוס' ד"ח שיעור. (ה) דשברים ארוכים מיבכות. רש"י שם. (ו) תקע בראשונה. משנה ר"ח שם ל"ב ע"ב. (ז) פ"י תקע בראשונה כו'. הוא לשון רש"י במשנה שם. (ח) דאפסוקי תקיעה אחת לשמים לא מפסקין. ע"כ הוא לשון רש"י שם ועיין ברא"ש פ"ד סי' ח"ג.

[קסב] (6) ת"ר מנין שבשופר. ר"ח ל"ג ע"ב. (3) פ"י דהא כתיב לך כו'. הוא לשון רש"י שם ל"ד ע"א. (ג) ומה ת"ל בחדש השביעי. גמרא שם. (ד) פ"י והעברת פשוטה משמע העברת קול אחד. כן הוא ברש"י דף ל"ד ע"א והסיום דהעברת ביד כו' ליתא לפנינו ברש"י. (ה) ומניין שפשוטה לאחריה. ר"ח שם ל"ג ע"ב. (ו) פ"י ביריב. כן כתב רש"י שם דף ל"ד ע"א. (ז) אין לי אלא ביובל. גמרא שם ל"ג ע"ב. (ח) ומנין לשלש של שלש שלש. כצ"ל, גמרא שם ל"ד ע"א. (ט) פ"י סנין דהנך פשוטה כו'. לשון רש"י בגמרא שם. (י) ת"ל והעברת. גמרא שם. (י1) פ"י תרועה. הוא פירש"י בגמרא שם. (י2) ומנין ליתן את האמור של זה בזה. גמרא שם. (יג) פ"י לפי ששלש תרועות הללו. כ"ח בפירש"י שם.

סדור רשמי

(כיוכל) בראש השנה (כיוכל וליתן האמורה כיוכל ב"ה שיהיו) כאן וכאן שלש (יד) ת"ל
שביעי שביעי לגזירה שוה, (טז) ט"ו נאמר בראש השנה בחדש השביעי ונאמר כיוכל
והעכבר שופר תרועה בחדש השביעי, (טז) הא כיצד שלש שהן חשע, שיעור תקיעה
כתרועה, שיעור תרועה כשלשה שברים :

(קסג) (א) התקין ר' אבהו בקיסרי, תקיעה, שלשה שברים, תרועה ותקיעה, (ב) שנייה [תקיעה שלשה שברים ותקיעה, שלישית] תקיעה תרועה תקיעה, (ג) ולא ידעין תרועה מאי ניהו, אלא מדמתרגמינן תרועה יבבא, גמרינן מאימיה דסיסרא, כתיב בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא בעד האשנב (שופטים ה' כ"ח), (ד) ועדיין לא ידעין אי גנחוי גנח, אי ילולי ילול, הילכך עבדינן הא והא, שברים ותרועה, גנחוי גנח, (ה) פ"י כאדם הגונח מלבו, כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהן, ילולי ילול, (ו) כאדם הנוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה, הילכך עבדינן הא והא שברים ותרועה דרחמנא כי אמ' תרועה באמצע פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, הילכך יבבא קמא עבדינן תקיעה, ושלשה שברים דילמא גנחוי גנח הוא, ועבדינן תרועה, דילמא ילולי ילול, (ז) והדר עבדינן תקיעה [לפשוטה לאחריה והדר עבדינן קש"ק קר"ק] בתרייהו, ומספקא לן טוב דילמא גנחוי גנח הוא, ולית ביה ילולי, ואין לנו לעשות תרועה כלל וקמפסקא תרועה בין שברים לתקיעה, (ח) פ"י לפשוטה לאחריה, הילכך עבדינן בבא תניינא תקיעה שלשה שברים ותקיעה ומספקא לן טוב דילמא ילולי ילול הוא, ולית ביה גנחוי, ואין לנו לעשות שברים, וקא מספקי שברים בין תקיעה ראשונה לתרועה ואין כאן פשוטה לפניו, הילכך עבדינן בבבא תליתאה תקיעה תרועה ותקיעה ואכתי יש לומר אם כן תקיעה שלשה שברים תרועה ותקיעה למה ליל, משום דילמא גנח [וילול הילכך עבדינן תריווייהו אי הכי] נעביד גמי איפכא, דילמא ילולי וגנח, ונעביד תקיעה ותרועה ושלשה שברים ותקיעה, הכי ליכא למימר דמסתמא דאינשי כי מיתילרא ביה מילתא ברישא גנחוי גנח, (ט) פ"י גניחות (הרבה) [ארוכות] קונפליין בלע"ז, והדר מילל פ"י רציין בלע"ז, הילכך עבדינן תלתא כבי ותו לא, (י) וכל כך למה כדי לערכב את השטן:

(ד) ת"ל שביעי שביעי. גמרא שם. (ט) פ"י גאמר בריה. הוא ברשי שם. (ס) הא כיצד. גמרא שם.

[קסג] (ב) התקין ר' אבהו בקמרי. התחלתו הוא בריה ליד ע"א. ועיין ברבינו נסים באלפסי פ"ג דריח ר"ח אתקין שהביא נשאל לרב האי גאון דל ועיין בשבלי הלקם מ"י שי"א, ורש"י לפניהו בסדרו הביא כלשון בה"ג ה' ר"ח ל"ז ע"ג. (ג) שניה „תקיעה שלשה שברים ותקיעה, שלושה" הוספתי כמו שהוא לנכון בכ"י ב' ובס' הסדרים ובמס"י ד' 850 ובמס"י נוסף. (ד) סימנך קשריק קשריק קשריק, א"חשרת"ח תשיח תרתי. (ה) ולא ידענין תרועה מאי ניתו אלא מסדרתגמנין תרועה יבבא. עיין ר"ח ל"ג ע"ב, וחובא פ"ח תבתיג. (ו) ועדיין לא ידענין. עיין בגמרא ל"ד ע"א. (ז) מ"י כהנא הגנה. רש"י ל"ג ע"א. (ח) כאדם הכונה. רש"י שם. (ט) ותרתי עבדין תקיעה לפשוטה לאחריה. הוספתי כמו שהוא במס"י זככ"י ב' הסרים איזה שורות שחשמים הסעתיק. (י) מ"י לפשוטה לאחריה. רש"י דף ל"ד סע"א. (יא) מ"י גניחות הרבה. הוא ברש"י שם ותקתי ארוכות. והמלות חזרות מובאים ג"כ ברש"י שם ויש להקנם. (יב) וכל כך למה כדי לערבב השמן. אחר הסיום הזה נמצא בכ"י ב' הוספה ואותיות כולל: „ורבי יעקב וצ"ל ב' רבי מאיר [הוא ר"ח] הנהיג בתקוע קשריק לזכרונות ולשחרות כמו למלכות, כי מתוך ההלכה נראה שצריך להקטין לכל אחד מאלו שלש ברכות קשריק קשריק ואם תקיעות ויברכות קא"י) קאמר לן תקנת רבי אבהו, כי לפי הסנהג מה מועיל בשחוקקין קשריק לזכרונות וקרי"ק

[קסד] (א) מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים, (ב) מי שבירך התפלל תפלת המוספין ובירך תשעה ברכות, תוקע ומריע ותוקע, בשביל מלכות, וכן בשביל זכויות, וכן בשביל שופרות, (ג) טעמא דלא הוה ליה שופר מעיקרא הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו: **[קסה] (א) רב ספא בר שמואל הוה מצלי ביחיד, אמר ליה לשמעיה (ב) כי נהירנא לך תקע לי, (ג) מי נחירה נחר נחרנו לסימן שסיימתי הברכה תקע לי, אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר, (ד) מי לא אמרו שיהא תוקע בכל ברכה אלא בחבורת ציבור, אבל יחיד מברך על כולו ואחר כך תוקע מ' תקיעות. (ה) תניא נמי הכי, כשהוא שומעין שומעין על הסדר ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים בחבו עיר, אבל שלא בחבר עיר שומעין על הסדר ושומעין על סדר ברכות. ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו, ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו, ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין, כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין, הולך למקום שתוקעין ואינו הולך למקום שמברכין, פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן, (והא) [לא] צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק, (ז) מי ודאי הוא שאם ילך למקום שמברכין ימצא שם עשרה ויתפלל שליח ציבור ויוציאם ידי חובתן, ואם ילך אצל התוקעין שמא כבר עמדו והלכו לביתם:**

[קסו] (א) אמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, (ב) מתשעה בני אדם יצא ואפילו בזה אחר זה, ואפילו בסירוגין, ואפילו כל היום כולו, והני מילי דשמע לה מן מאן דבר חיובא הוא, אבל ודאי שמע להו מאשה חרש שוטה וקמן דלאו בני חיובא נינהו, לא נפיק, (ג) דתנן זה הכלל כל שאינו

לשופרות, ממה נפשך אחת מהן אינו כלום, אי נגזחי גנח ויילל שניהם אינו כלום, אבל (כלום) כשתוקעין בכל פעם קשר"ק או יוצאים ידי עירובוב בחני דשמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, ולולי כי לא רצה לשנות המנהג כי אם בדבר מועט, היה צריך בכל פעם קשר"ק קשר"ק קריק, וחריר יצחק בן אחותו [הוא רבינו יצחק הזקן בר' שמואל, אחד מבעלי התוספות והיה בן אחותו של ר"ת וגם היה נכדו של רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי] מוסיף על דבריו, דעתו שראוי לתקוע עשרה קולות הללו בכל פעם ופעם, ולא יהא ברכה זו חידוש מנהג ושינוי, שכן היה מנהג במקומו של ר' נתן ביר יחיאל שסדר הערוך כמו שכתב בערך ערב, ועל מנהג שלנו יש תימא ופליאה נשגבה, ואמנם מקדושת של מוסף יום שני שמתחיל אגן הסתר שער פיוס בח רבי בנימין נוי ארבעה קולות בתריענו, ורבינו מנחם לחשעינו, וזה כפי מנהגינו: ע"כ. ואודות ר' בנימין עיין במכוא.

[קסז] (א) מי שבירך כו', משנה ר"ה ל"ג ע"כ וחובא בסרע"ג צד 46 ובבה"ג דף ל"ז ע"ד. (ב) מי שבירך כו', הוא לשון רש"י במשנה שם. (ג) טעמא דלא חוה ליה שופר, גמרא שם ל"ד ע"ב.

[קסה] (א) רב ספא בר שמואל, שם שם וחובא בסרע"ג שם וגם בבח"ג. (ב) כי נהירנא לך, כ"ה גם בסרע"ג אבל לפנינו בגמרא בשמות נהירנא. (ג) מי נחירה נחר נחרנו לסימן שסיימתי הברכה, ברש"י בגמרא שם כי נהירנא לך לסימן שסיימתי הברכה, אין ספק שהי' גם לפני רש"י תנ"י נהירנא אבל המדפיסים השמימו המלות "נחר נחרנו", כי מצאו תנ"י נהירנא, וגם הערוך ערך נחר הכיאו תנ"י נהירנא. (ד) מי לא אמרו כו', הוא לשון רש"י שם. (ה) תניא נמי הכי, גמרא שם. (ו) מי ודאי הוא כו', עד סוף הסימן תוא במירש"י בגמרא שם. **[קסו] (א) אמר יוחנן, שם ל"ד סע"א, וחובא בבח"ג שם. (ב) מתשעה בני אדם יצא, בגמרא שם ל"ד ע"ב גי' אחרת, רק רש"י גורס כמו שחובא לפנינו וע"ש בתוס' ד"ה מתשעה ועיין בבח"ג שם, וכן בפח"ז צד 856 תוא כמו לפנינו בסדר. (ג) דתנן, ר"ח כ"פ ע"א במשנה.**

מחוייב בדבר אינו מציא (ידי חובה לאחרים) [את הרבים ידי חובתן], (ד) והיבא
 דשמע ממאן דנפק יצא (ה) דתניא אמר אבהו בריה דר' זירא כל הברכות אעפ"י
 שיצא מציא (ו) חוץ מברכת פירות וברכת המזון, שאם לא יצא מציא, יצא אינו מציא:
[קסז] (א) תנו רבנן רועה שהרכיץ צאנו אחר בית הכנסת, ושמע קול
 שופר או קול מגילה, אם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא, אעפ"י שזה שמע וזה
 שמע, זה כיון לבו, וזה לא כיון לבו, את שכיון לבו יצא, ואת שלא כיון לבו לא
 יצא, אין הכל הולך אלא אחר כוונת הלב, שנאמר תכין לכם תקשיב אונך (תהלים
 י"יז), ואומר תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה (משלי כ"ג כ"ו). (ב) תניא נמי
 הכי היה עובר אחורי בית הכנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול
 שופר, או קול מגילה, אם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא, אעפ"י שזה שמע וזה
 שמע, זה כיון לבו וזה לא כיון לבו:

[קסח] (א) נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע [נתכוון משמיע] ולא נתכוון
 שומע לא יצא, עד שיתכוון שומע ומשמיע: (ב) כשם ששליח ציבור חייב כך כל
 יחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח ציבור מציא רבים ידי חובתן, (ג) תניא אמרו
 לו לרבן גמליאל לדברך למה ציבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר שליח ציבור
 תפילתו אמר להם [לדבריהם] ולמה שליח ציבור יורד, אמרו לו א"כ כדי להוציא את
 שאינו בקי, [אמר להם כשם שמציא את שאינו בקי] כך מציא את הבקי. אמר רבה
 בר בר חנה אמר ר' יוחנן מודים חכמים לרבן גמליאל: (ד) כי אתא רבין אמר רב
 יעקב בר אידי אמר ר' שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות
 כלבד משום דאגים:

[קסח] (א) והילכתא אומרים זמן בראש השנה וביום הכפורים ומן אומרו
 אפילו בשוק, בראש השנה דאיכא קידושא אומר לה על כסא קידושא, ביוםא
 דכפורים דלא איפשר למיטר על כסא אומר שליח ציבור כציבורא:
[קע] (א) ומאי טעמא לא אמרינן הלל בראש השנה וביום הכפורים,
 (ב) אמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין
 אומרים לפניך שירה בראש השנה וביום הכפורים, אמר להם איפשר מלך יושב על
 כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתחין לפניו וישראל אומרים שירה: (ג) עד
 כאן מהלכות גדולות:

(ד) והיבא דשמע כ"ו. הוא לשון הבח"ג שם ח' ר"ה דף ל"ח ע"א. (ס) דתניא אמר
 אבהו. ר"ה שם בגמרא. (ו) חוץ מברכת פירות וברכת המזון. כ"ה גם בבח"ג שם אבל בגמרא
 לפנינו חוץ מברכת הלחם וברכת חיון.

[קסז] (ב) ת"ר רועה שהרכיץ צאנו. הוא בתוספתא ר"ה פ"ב ח"ה. (ג) תניא נמי הכי.
 ר"ה כ"ט ע"א.

[קסח] (ב) נתכוון. שם שם וחובא בבח"ג ל"ח ע"ב. (ג) כשם ששליח ציבור חייב.
 בח"ג שם. (ג) תניא. ר"ה ל"ד ע"ב וחובא בבח"ג שם. (ד) כי אתא רבין. ר"ה ל"ח סוף ע"א
 וחובא בבח"ג שם סוף ח' ר"ה.

[קסח] (ב) והילכתא כ"ו עד אומר שיצא כציבורא. הוא בבח"ג סוף ח' ר"ה.
[קע] (ב) ומי"ם לא אמרינן הלל בריה ובירכ. חובא גם במח"ז ס"י ש"ס. (ג) א"ר
 אבהו. ר"ה ל"ב ע"ב. (ג) ע"כ מהלכות גדולות. ובכ"ז ב' ע"כ מצאתי מהלכות גדולות, ובמח"ז
 ס"ס ש"ס חובא. עד כאן מהלכות גדולות פסקות דרב יהודה גאון.

[קעא] (א) ולומר זמן ביום טוב שיני של ראש השנה, נוהגין אנו במקומינו ובכל המקומות שעברתי בהן, ואין חלוק בין שני ימים טובים של ראש השנה לשני ימים טובים של גליות, אלא לעניין ביצה ומחובר לאסור את זה בזה, ומעמא משום דאף בזמן בית המקדש פעמים שהיו עושין שניהן יום טוב ארוך, ואעפ"י שלא היה שום ספק דהא יום שיני היה עיקר יום טוב היו גומרין יום ראשון בקדושה, שלא יוללו בה לשנה הבאה, ואההוא מנהגא סמכין, ולא משוינן לאיסורן תורת ספק, אבל לעניין זמן מה נפשך, אי ספיקא ניהו אמרין זמן, ואי אמנהגא דבית דין סמכין שהיו נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש אמרין זמן, דהא מיום שיני היו מונין המועדים והוא עיקר ראש השנה וצריך לומר זמן ביום שיני וכן הלכה. שלמה בר יצחק: (ב) ורבתינו חולקין עליו מטעמים שמעתי מפי מורי בשני ימים טובים של גליות שהם משום ספק ושתי קדושות הן אמרים זמן בשניהם, שגא יום ראשון חול והשיני קודש, אבל בשני ימים טובים של ראש השנה, שהן קדושה אחת, כחד יומא אריכא דמי, ולא אמרין זמן אלא ביום ראשון:

[קעב] (א) בתשובת ר' יוסף טוב עלם הגדול זצ"ל מצאתי, שני ימים טובים של ראש השנה לאו דאורייתא ניהו, ואפילו הכי קדושה אחת ניהו, ומאי טעמא כיון דקבעום מנהגיה גדולה שכלשכת הגזית שמהם תורה יוצאה לכל וקבעום קודם חורבן הבית לעצמם ולכל ישראל, הרי הן ככתובין בתורה, ונעשת קדושה אחת, והתורה אמרה לא תסור מכל הדברים וגו' (דברים כ"ח י"ד), ומגלן דקבעום קודם חורבן הבית, (ב) דתנן בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום כולו, פעם אחת וכו', ואם נפשך לומר הלא מנהגיהן גדולים תיקנו להם שני ימים טובים של גליות, ואפילו הכי שתי קדושות הן, אותם שלא הוקבעו אלא לגולה, ומשום ספיקא [דקביעותא] דירחא, ומקרא מעיר וצווח הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה' נ"ז י"ד), ובני גולה מפליגין הם לארץ ישראל, (ג) ונעשת כמו שלא ששט איסורן כרוכ הקהל, אבל שני ימים טובים של ראש השנה דבפני הבית [נתקנו], ופשט איסורן בכל ישראל, נעשה הדבר כמי שניתנו מהר סיני, וקדושה אחת (ושתיים) [להן שהן] לא קבעום משום ספיקא, דהא אינהו בקיאי בקביעתא דירחא:

[קעא] (ב) ולומר זמן ביום שיני של ר"ח כו'. ובסוף חתם שלמה בר יצחק ותובא גם במחז"י סי' ש"כ וברא"ש ר"ה פ"ד סי' י"ד הביא ולענין זמן בליל שני כתב רש"י בתשובת כו ע"ש וכן עיין בסוף אר"ח סי' ת"ד ובב"י שם. ותובא בשבלי חלקט סי' רפ"ה בשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי לומר זמן כו' עד סופו. וע"ש שהביא עוד מצאתי תשובה אחרת בשם שחזר בו ופסק שלא לברך זמן ביום שיני ע"ש. (ג) ורבתינו חולקין עליו מטעמים שמעתי מפי מורי. לדעתי יש לתקן ורבתינו חולקין עלי. ובסי' הסדרים ורבתינו חולקים ומפעמם שמעתי מפי מורי נשמחו עדן, ובב"י ב' ורבתינו חולקין עליו מטעמים שמעתי מפי מורי נמוחתו עדן. וכאשר תובא ברא"ש ובסוף שהביאו תשובת רש"י שכתב רבתינו אומרין שאין אומרין זמן אלא בראשון כו' יש סיוע שצ"ל ורבתינו חולקים עלי ותוא דברי רש"י דל.

[קעב] (ב) בתשובת ר' יוסף טוב עלם הגדול זצ"ל מצאתי כו'. וכן במחז"י צד 857 ושם מקוצר קצת. ובסוף נמצא שם במחז"י שחתם יוסף טוב עלם ב"ר שמואל. (ג) דתנן, ר"ה ל' ע"ב. (ג) ונעשת כמו שלא ששט איסורן. מכאן עד ופשט איסורן נשכח בב"י ב' שהשמיט חמשתין סן איסורן עד איסורן.

[קעגן] (א) וגם את תשובה זו השיב ר' יוסף טוב עלם זצ"ל. בראש השנה מקום שיש שליח ציבור מתפלל יחיד תשע, ועלינו לשבח, וסדר תקיעות מפי שליח ציבור, ויוצא ידי חובתו, (ב) שכן שנינו כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו, ואע"פ שרבן גמליאל יחיד, הלכה כמותו, (ג) דאמר רב הונא אמר ר' יוחנן הלכה כרבן גמליאל, אבל במקום שאין שליח ציבור חייב לומר עלינו לשבח בתוך התפילה, שאפילו רבן גמליאל לא פטר אלא לעומדין בבית הכנסת ושומעין מפי שליח ציבור, ולאנוסים שאינן יכולין לבא לבית הכנסת מפני האונס, אבל שאר העם לא פטר, (ד) דאמר רב אחא אמר ר' שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל עם שבשדות, לא מיבעיא הני דקיימי, ומקשינן תו מעם שאחורי (הבתיים) [כהנים] שאינן בכלל הברכה, ומתריצין אלא כי אתא רב אחא א"ר שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא לאותן העומדין שכבית הכנסת ועם שבשדות [משום] דאניסי, אבל יחיד במקום שאין שליח ציבור חייב, והני (דפטר) [דעיי] נמי שאין באין בבית הכנסת, אע"פ שיש שליח ציבור חייבין, דלא פטר רבן גמליאל עם שבשדות אלא משום האונס. וכשהן מברכין תשע הברכות הובא דליבא חבר עיר, יחיד אינו תוקע על סדר הברכות אלא לאחר תפילתו תוקע קשר"ק קש"ק קר"ק בזה אחר זה, (ה) דתנן מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים, ואמרינן מעמא שלא היה לו שופר מעיקרא, אבל היה לו שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו, (ו) ואמרינן תו רב פפא בר שמואל קם לצלווי אמר ליה לשמעיה חזי כי נחירנא לך תקע לך, אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר, תני נמי הכי כשהוא שומע שומעין על הסדר ועל סדר ברכות במה דברים אמורים בחבר עיר אבל שלא בחבר עיר שומעין על הסדר ושלא על סדר ברכות, ש"מ הובא דליבא חבר עיר יחיד תוקע אותן אחר תפילה. וכן הלכה: (ז) וכשם שאין אומרים סדר עבודה ביום הכפורים אלא במסוף, כך אין אומרים סדר תקיעות של ראש השנה אלא במסוף בלבד, (ח) ומאן דצלי ביחיד באלו הימים שהיחיד גומר בהן את [ה]הלל, חייב [לברך] לגמור את ההלל ולקרותו כולו, ולחתום אחריו, ובשאר ימים שאין גומרין [בהן את ההלל], כשם שאין פותחין [כך] אין חותמין. וכן מנהג בשתי ישיבות: (ט) ומה שחקקתם לפנינו, מצינו בהלכות קטועות לא יחיד יחיד ממש, אלא אפילו ציבור נקראו יחידים, לא שמענו מעולם לא ככתב ולא בבעל פה, ולא תעשו כך, שאין מנהג אלא כמו שפירשנו

[קעגן] (א) וגם את תשובה זו השיב רימ"ע זצ"ל. הובא גם בסמ"ו צד 852. (ב) שכן שנינו. משנה ר"ה ל"ג ע"ב. (ג) דאמר רב הונא א"ר יוחנן הלכה כר"ג. בגמרא ל"ד ע"ב א"ר חנה ציפורא א"ר יוחנן הלכתא כרבן גמליאל. (ד) דאמר רב אחא. שם ל"ה ע"א ע"ש שהג"י נשתנית. (ה) דתנן מי שבירך. משנה ר"ה ל"ג ע"ב. (ו) ואמרינן תו רב פפא בר שמואל. ר"ה ל"ד ע"ב. (ז) וכשם שאין אומרים סדר עבודה כו' עד אלא במסוף בלבד. כ"ה גם בסמ"ו צד 852 ואחר זה נמצא בסמ"ו סאמר גדול ואע"פ שוריוין מקרימין למצות כו' עד הסיום ב"א בחבר עיר (צד 858) וזה ליתא בסדר וכן ליתא בספר הסדרים. (ח) ומאן דצלי ביחיד כו'. בסמ"ו צד 858 אחר המאמר שנוסף שם [ענין הערה שלפניה] מתחיל "וששאלתם ביחיד שקורא הלל. תשובה מאן דצלי ביחיד באלו כ"א יום שהיחיד גומר בהן את ההלל כו'. כמו שחזא לפנינו. (ט) ומה שחקקתם לפנינו. הוא ג"כ בסמ"ו שם.

לכם, (י) ואל תטעו באותן הלכות קטועות כך, כי טעות הוא. יוסף טוב עלם ב"ר שמואל:

[קעד] (א) וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ראש השנה, (ב) כגון ר' יצחק הלוי יש שמקיקין לפרש מקראות של כל מוספי היום במספי חמאינו כאמור, ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וגו', ובחדש השביעי באחד לחדש וגו', שהרי אמר ואת מוספי יום הזכרון נעשה ונקריב לפניך, וכאותו המשמע היה ראש חדש כשמועה [ה] שנויה בעירובין שאומר זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן, ואומר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה, ומוסב אשניהם, שכן אי אפשר לראש השנה בלא ראש חדש, (ואם) [ויום] ראש חדש זה קרוי זכרון, בדכתיב (ו) בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה (ויקרא כ"ג כ"ד), מה שאין כן בשאר [שתי] קדושות לפי שיש שבת בלא פסח ופסח בלא שבת, לפיכך אין בהזכרת אחד מהן משמע הזכרת חבירו, וצריך לנקוב בו בהדיא את יום המנוח הזה, ואת יום חג המצות הזה, (והכי) [והני] נמי דפטר בזכרון אחד לשניהם, מיהו כשבא לפרש מניין המוספין בראש השנה אם אינו אומר ובראשי חדשיכם, מונה מחצה ודולג מחצה, ונראה כממעט במוספין. [וכן אומרים] כל גאונים לותר: ויש שהן מוחין לומר ובראשי חדשיכם בראש השנה דילמא נפיק [מיניה] חורבא, ולהווי מדמי ומשוויי ליה להאי ראש חדש כשאר ראשי חדשים דכולה שתא למנות את המועדות מיום שיני כדרך כל השנה שאנו מחשבין ומתקנין את המועדים מיום אחרון של ראש חדש, ועבדי ליה לראש השנה כשתי קדושות, ואומרים הם אין לנו לסמוך אלא אמסקנא דשמעתא זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן, (ג) ונשתלחו הדברים לרבינו נ"ע, ובא והכריע בדברי האומר צריך להזכיר פסוקים של כל מוסף ומוסף ולא להקפיד שמא יאמרו אלול מעובר הוא, ויקחו מינינם מיום שיני. והי לך תשובתו: אשר הזיקוני לתת לב על סדר מקראות מוספי יום הזכרון, אשר הנהיג רבינו לפני פטירתו להזכיר ובראשי חדשיכם, ולאחר פטירתו חלוקין על דבריו, להחזיר הדבר ליושנו, ואומרין שיש חילול ואיסור בדבר, שהשומע הזכרת ראש חדש ביום שיני יהיה סבור שאלול מעובר, ובא לקלקל את המועדות, ועוד ראייה לדבריהם מאשר פסקו רבותינו זכרון אחד עולה לו לכאן ולכאן, ולא שמענו את דברי החולקין, ולא להכריע באתי, כי איני כדאי ליעשות סעד לדברי הארי שן סלע וגבעות עולם, אך מעבור על משלחתו אשר הזיקנו להודיעו (ד) מה קבלתי מרבינו יעקב זצ"ל באותה שמועה אני משיבו

(י) ואל תטעו באותן הלכות קטועות כך כי טעות הוא. כ"ח גם בכ"ב ב' ובס' הסדרים. ובסח"ז סיים ולא תטעו באותם הלכות קטועות כי הם מוטעות ומוקטעות, והאל לנו למושעות. [קעד] (ב) וכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר"ה. הובא גם בסח"ז ס"י שביא צד 857. ותובא בשבלי הלקס סדר ר"ה ס"י ר"צ. והביא ובמנהגות הגאונים זצ"ל מצאתי בלשון חזת שכבר נחלקו גדולי הדור על מוספי ר"ה כו'. כל המאמר כמו שלפנינו עד ולא קבעו אלא מקראות של ר"ה בלבד וסיים השב"ל עד כאן התשובה. (ג) כגון ר' יצחק הלוי. צ"ל הגאון ר' יצחק הלוי וכ"ח לנגנו בכ"י ב' ובס' הסדרים ובסח"ז ובשבלי הלקס. והוא רבו של רש"י ו"ל ובסח"ז שם הגאון ר' יצחק לוי ור', יש לתקן במקום ור' צ"ל אמר. ובשב"ל הובא "אומרי". (ג) ונשתלחו הדברים לרבינו נ"ע. בשבלי הלקס שם הובא ונשתלחו הדברים לה' שלמה נ"ע. (ד) מה קבלתי מרבינו יעקב זצ"ל. כ"ח גם בכ"י ב' ובס' הסדרים, ובסח"ז כתוב פסור מרבינו יעקב בר יקר זצ"ל.

סדר רשי

בישמשתי לפניו לא שמעתי מפי קדוש באותה ימועה בסדר המקראות כלום ומהו להזכיר בראש הישנה של ראש חדש, פירש לתלמידיו כגון ותתן לנו ה' אלהינו את יום הזכרון הזה ואת יום ראש חדש הזה, וכן ביעלה ויבא במסוף את מוספי יום הזכרון הזה ואת יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב, וכן בחתימה, מקדש ישראל ויום הזכרון וראשי חדשים, אבל בסדר המקראות וזו לא הזכיר, ואני לא שאלתי, כי לא ראיתי נוהגין במקומינו בשום יום טוב הזכרת מקראות של מוספין, לפי שאין שגורין בפה חוץ ממוספי שבת וראש חדש שהן תדורין ושגורין בפה, ומסיימין מפי כבודך, (ה) כדרך חננאל ורב. (ו) ומשבאתי משם ושמעתי מפי צדיק ר' מאיר בר יצחק שמסדרן, הנהגתי אני במקומי. (ז) ועתה שמעתי שהנהיג רבינו יצחק הלוי להזכיר את מוסף ראש חדש במקראותיו, ורואה אני את דבריו, (ח) ולא כחולק על רבינו יעקב שלא הנהיג כן, כי ידעתי [מידתו] בחר לו בגדולה מכולם, והנהיג עצמו כאסקופה הנדרסת, ושם עצמו שירי שיריים, ולא מלאו לבו לעטרת הראווה לו, לחדש דבר כדורו, ואם רבינו יצחק הלוי שם דברים על לבו, ופירז בשעת המכנסין אומר אני מקום הניחו לו אבותיו [להתגדר בו], ועל שניהם אני קורא, ועמך כלם צדיקים, ואת אשר עם לבבי אני משיב, כי דבריו נכוחים למבין, ואם באנו לפרוש מהם כפרוש מן החיים, ומן הטעם הזה ראו רבותינו לחלק שתי קדושות הללו משאר כל שתי קדושות שחלו ביום אחד, שהזקקנו בשאר שתי קדושות להזכיר את שתיהן בפתיחה ובחתימה, ובה אומר זכרון אחד, אלא שבוה יש לומר שמשמע האחד עולה לו לכאן ולכאן, מה שאין (כאן) [כן] בשאר שתי קדושות לפי שיש שבת בלא פסח, ופסח בלא שבת, לפיכך אין במשמע הזכרת אחד מהן הזכרת חבירו, אבל יום הזכרון אינו אלא בראש חדש השביעי, ויום ראש חדש זה קרוי זכרון, כדכתיב באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה (ויקרא כ"ג כ"ד) לפיכך כשמוזכרין יום הזכרון הרי ראש חדש במשמע, והוא פירוש עולה לכאן ולכאן, מלשון התלמוד אנו למדין: וכשנשאלה השאלה בבית המדרש ופרשו שני צידי מעמיה לדרך זו וזו לדרך זו כדרך כל השאלות שבתלמוד, ולא תלו טעם שלא להזכיר בחששא איסור וחורבה, אלא בשלא לצורך תלאוהו, דהכי אמרינן כיון דחלוקין במוספין מדברין, או דילמא אומר זכרון אחד ועולה לו לכאן ולכאן, כלומר שני בהכי, ולא קאמר או דילמא חיישינן לחורבה פלונית, ואילו היה בידו לתלות הטעם בחשש איסור, לא היה תולוהו ברשות, הואיל וטעם דהזכרה עולה לו לכאן ולכאן הא תינתן היכא דאיכא למימר עולה לו לכאן ולכאן, כגון בפתיחה ובחתימה, שהוא אומר את יום הזכרון הזה, שהרי ראש חדש במשמע, אבל כשבא לפרש את מיניין מוספין ומונה ומשייר,

(ס) כדרך חננאל ורב. כ"ח גם בכ"י ב' ובסדרים. ובסחיו כדרך חננאל אמר רב. וכן יש לתקן לפנינו והכוונת לסאטורס ר"ה רע"א והאמר רב חננאל אמר רב כו. (ו) ומשבאתי משם ושמעתי מפי צדיק ר' מאיר בר יצחק. הוא ר' מאיר שליח צבור. (ז) ועתה שמעתי שהנהיג רבינו יצחק הלוי להזכיר את מוסף ראש חדש במקראותיו כו. עיין באור זרוע ח"ב ה' עירובין סי' ק"מ (דף ר"ח ע"ב) שחביא כל זה עד סופו וכתיב ועל זה חשיבו רבינו שלמה ותרי מאיר חתנו וצ"ל בחשובה המתחלת אור נוגה. ועתה שמעתי שהנהיג רבינו יצחק הלוי כו. ובסוף חתם שלמה בר יצחק. מזה נראה שהיה תשובה לרשי ז"ל. (ח) ולא כחולק על רבינו יעקב. בסחיו וכו' ורבינו יעקב בר יקר.

נראה כממעט את המוספין שהרי אומר את מוספי יום הזכרון נעשה ונקריב לפניך, ובאותו טעם היה ראש חדש ומנה מחצה ודילג מחצה, טוב לו לישתוק משתיהם ולסיים מפי כבודך ואם בא להזכיר יזכיר את שניהם, ואומר אני שכן נהגו הראשונים, [להזכיר את שניהם] ודורות האחרונים קבעו המקראות במוספין ושנו במשמע זכרון אחד, ולא קבעו בו אלא מקראות של ראש השנה בלבד: שלמה בר יצחק.

[קעה] (א) והבא לומר אחרי [ש]שעירי המוספין באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, מאן נימא לן [ש]שעירי ראש חדש היה קרב היום, הרי יש לסמוך על של ראש השנה, אין הדין עמו, ראויין שעירין ליקרב היום, על טומאה שאירע לה בין זה לזה, (ב) כמו ששינו בובחים, ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל שעה. על טומאה שאורעה בין זה לזה, אלא שחיסר הכתוב, (ג) ועוד בשעיר ראש חדש אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את היות, (ד) ובפרק החליל פרכינן גבי ארבעים ושמונה תקיעות, וליתני ראש השנה שחל להיות בשבת, דאיכא תלתא מוספי, מוסף דשבת, מוסף דראש השנה, מוסף דראש חדש, שמע מינה כולן קריבין ואין אחד מהן משוייר ומלבד עולת החדש דכתיב במוסף דראש השנה, לא למעט חמאת החדש אתא, אלא דאורחא דקרא הוא להזכיר את המרובה: (ה) כך נזרקה מפי רבי:

[קעו] (א) פעמים שהיה רבי מסיים מפי כבודך בלא שום פסוקים, לאפוקי נפשיה מפלוגתא ממוראי של יום, (ב) והיה פוסק את עצמו כדרך חננאל, ולא לשנות את המנהג:

[קעז] (א) בלותר רובם היו אומרים והשיאו בראש השנה וביום הכפורים, (ב) ורבינו יצחק בר' יהודה בשם רבו ר' אליעזר אמרו כל ימיו, וכך היו נוהגין במגנצא, (ג) ור' משולם בר' משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים, (ד) והשיבו לומר והשיאו, ומביאין ראיה לדבריהם ממסכת ברכות ירושלמי פרק הירואה, והגאון ר' יצחק הלוי ביטלו בזורמא, מפני שאינו יכול לומר את ברכת מועדיך, דברכת

[קעה] (ב) והבא לומר אחרי [ש]שעירי המוספין. הובא גם במח"צ צד 359. (ג) כמו ששינו בובחים. דף ו' ע"ב. (ד) ועוד בשעיר ר"ח אמר הקב"ה כר. שנועות פ' ע"א. (ד) ובפרק החליל. סוכת ג"ד ע"א. (ה) כך נזרקה מפי רבי. ואולי מוסב למטה על פעמים שחית רבי מסיים.

[קעו] (ב) פעמים שחיה רבי מסיים מפי כבודך. מח"צ צד 359. (ג) וחיה פוסק את עצמו כדרך חננאל. ר"ח ל"ה ע"א.

[קעז] (ב) בלותר רובם היו אומרים והשיאו. הובא במח"צ צד 360. ולפני זה אחר סי' קע"ו חסידים ולא לשנות את המנהג נמצא במח"צ צד 359 הוספה ורבינו ר' יצחק הלוי מוזיק לומר ובראשי חדשיו כו' והובא שם תשובת ר"ח ל' משולם וכל המאמר שם עד וקלסוניה (צד 360). והמאמר שלפנינו בלותר רובם היו אומרים והשיאו ברי"ח ויזכר הובא בפרסם סי' קס"ח. וראיתי בשבלי הלקט סי' רפ"ו (דף קל"ח) שהביא, מצאתי במנהגות מגנצא שנוהגין לומר והשיאו ברי"ח, ובלותר ברי"ח ויזכר רובם אומרים אותו כו' כמו שהוא לפנינו. (ג) ורבינו יצחק בר' יהודה בשם רבו ר' אליעזר. עיין במבוא. (ד) משולם בר' משה שאל את פי אריות יושבי ירושלים. עיין במבוא. (ה) והשיבו לומר והשיאו ומביאין ראיה לדבריהם מפי ברכות ירושלמי פרק הירואה. הוא ירושלמי ברכות פ"ט ח"ב שמואל אמר צריך לומר והשיאו. ובפרסם סי' קס"ח איתא והשיבו שאומר בפרק הירואה. חסר וצ"ל והשיבו שאומר [והשיאו ומביאין ראיה לדבריהם מפי ברכות ירושלמי] בפרק הירואה.

מועדים לא כתיב אלא בשלש רגלים בלבד, כנרכת ה' אלהיך אשר נתן לך, יראש השנה לאו מן הזמנים, (ה) דהא לא חתמינן מקדש ישראל והזמנים:

[קעח] (א) מיושבים לפני רבי, ובכנ תן פחדך, ובכנ הוא שם שהאותיות שלו עולות למניין אני והו, [או למנין] אנא ה', (ב) ובכנ תן כבוד, אני והו מפורש בספר יצירה:

[קעט] (א) ודברך מלכנו אמת וקיים לעד שטבעו חכמים בראש השנה. (ב) סמכו על מה ששינינו בפסיקתא בפרשת בחדש השביעי באחד לחדש, כך פתח ר' תנחומא לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך וגו' (תהלים קי"ט פ"ט) מה לעולם ה' דברך נצב, אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם אין אתה בא עלינו ברין, אלא במידת רחמים, אילולי כך לא היינו יכולין לעמוד אפילו שעה אחת, לעולם [אלהים] אינו אומר כאן, אלא ה', במה אתה דנינו, באותה המידה של רחמים בה', שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון (שמות ל"ד ו'), ולא לנו בלבד, אלא אף לארם הראשון יציר כפך, אילולי (ששיפעת) [ששיתפתה] מידת רחמך בשעת שדנת אותו, לא היה עומד אפילו שעה אחת, וכן התקנת עמו כשם שדנת אותו ברחמים (ג) חיבת אתו, כך אתה עתיד לרון את בניו לזכותם, (ד) כיצד אמר ר' חנינא כשיבקש הקב"ה לבראות וכו', עד לפיכך אמר דוד רבון העולמים אילולי שדנת את אדם הראשון ברחמים, כך התקנת עמו שאתה דן ברחמים, כך אתה דן את הדורות אחריו, זהו

(ה) דהא לא חתמינן מקדש ישראל והזמנים. אחר הסיום הזה נמצא במחזיון צד 360 סי' שכ"א הוספת ואני אומר דוראי מן הזמנים הוא כו' עד סוף חסימן וכן סי' שכ"ב שכ"ג שכ"ד שכ"ה שכ"ו שכ"ז שכ"ח שכ"ט עד ע' 368.

[קעח] (ב) מיושבים לפני רבי, הובא במחזיון סי' שכ"ח צד 366 ותרב בעל שבלי הלכת סי' רפ"ו הביא ובקדושת השם אומרים ובכנ תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך ובכנ תן כבוד, יש מפרשין ובכנ שם הוא, שהאותיות שלו עולין למנין אב"י והוא [צ"ל והי"ן] אב"י ה' [צ"ל יחיה] ואני והוא מפורש בסי' יצירה. ולא כתב אל מי כוון במה שהביא יש מפרשין, עיין באבודרהם מה שכתב על זה. וראיתי ברש"י סוכה ס"ח ע"א ד"ה אני והו שכתב אני והו בניסמריא אנא ה'. ועוד משבעים ושתיים שמות הנקובים בשלש מקראות כו'. וע"ש בתוס', ובפסיקתא דריב פסקא דברי ירמיה' (ק"ג ע"ב) מהו והוא א"ר אחא כביכול הוא והוא ודכוותיה ואני בתוך הגולה מהו ואני א"ר אחא כביכול אני והוא וע"ש בחזקת סי' האמתי מאמרם סוכה ס"ח ע"א ר' יהודה אומר אני והוא הושיעה נא ותבאתי דברי רש"י ודברי התוס'. וכן סוכה בסור ארית ה' לולב סי' תר"ס ועיין בסרן ב"י. (ג) ובכנ תן כבוד. במחזיון שם הלשון יותר מתוקן: עולות למנין אב"י והי"ן או למנין אב"י יהיה שחשבונו עולה ע"ה, ובכנ תן פחדך [צ"ל] אני והוא תן פחדך, ובכנ תן כבוד, אנא ה' תן כבוד, אני והו מפורש בספר יצירה. ואחר הסיום הזה כתב עוד: ומאותן ג' מקראות הכתובים ביהיה בשלח ויסע ויבא ויט כו' כמו שהוא גם ברש"י בנמרא שם. ואח"כ מפרש תפלת ובכנ תן פחדך עד צד 368. והביא שם ספי' ר' משה בר ישיע', גם החבר ר' יעקב נזיר. וחתם אב"ן הוא רבינו אליעזר ב"ר נתן מחבר ספר ראב"ן, ואחר זה הובא גם המירוש על וקדשינו במצותיך והסיום והסרתי את לב האבן מבישרכם ואת רוחי אתן בקרבכם. ואחר הסיום הזה מתחיל כי אתה אלהים אמת ודברך מלכנו אמת וקיים לעד שטבעו חכמים בראש השנה. הובא במחזיון צד 368

[קעט] (ב) ודברך מלכנו אמת וקיים לעד שטבעו חכמים בראש השנה. הובא במחזיון צד 368 אחר שנתוסף שם מאמר גדול ועיין סי' קע"ח הערת ב"י. (ג) סמכו על מה ששינינו בפסיקתא בפרשת בחדש השביעי, הוא בפסיקתא רבתי פרשה ס"א פסקא בחדש השביעי. (ג) חיבת אתו. בפסיקתא רבתי וזכית אותו ועיין במאיר עין שם. (ד) כיצד אמר ר' חנינא, פסיקתא רבתי שם.

לעולם ה' דברך נצב לרור ודור אמונתך, מה כתיב אחריו למשפטך עמדו היום. (ה) מכאן אתה למד שכל שלש תיבות האלה בהגדה, ודברך [הוא] במקרא לעולם דברך, אמת (תהלים קי"ט ס"ט) הוא אמונתך (ישע' ישע) שבמקרא, וקיים הוא נצב, וכך אנו מודים לפני הקב"ה רבנו של עולם דבר זה ברור לנו ששתתנהג עמנו במדת רחמים כדברך שהבטחתה לאדם הראשון, שתדון דורות הבאין ברחמים 'אמת הוא, ולעולמי עד קיים יהי' (ו) ותביט לרחמינו ולצדקינו במשפט :

[קפ] (א) אבינו מלכינו רנילין ובאין לאומרו מימי ר' עקיבא. (ב) כמו ששינוי במסכת תענית פעם אחת גזרו תענית ולא נענו ירד ר' עקיבא לפני התיבה ואמר אבינו מלכינו חטאנו לפניך, אבינו מלכינו עשה עמנו למען שמך, וירדו גשמים, וכשראו שנענה בתפילה זו הוסיפו עליה מדי יום ביום וקבעום לימי התשובה :

[קפא] (א) היום הרת עולם לשון המקרא ורחמה הרת עולם (ירמ' כ' י"ז), הרחם יהיה הריון לעולם אשה שהריונה שווה בגופה עולמים והיום הזה היה הריונו של עולם, היום הרת הארץ וכל תולדותיה, שהרי בתשרי נברא העולם, (ב) כדגרסינן בראש השנה כמאן מצלינן זה היום תחלת מעשיך כמאן בר' אליעזר [אמר בתשרי נברא העולם], (ג) עד שתחננו ותוציא לאור משפטינו קדוש, לא כל הימנו לומר

(פ) מכאן אתה למד שכל שלש תיבות האלה בהגדה ודברך [הוא] במקרא לעולם דברך. הוא דברו רש"י וספרש לשון ודברך, אמת, וקיים. שהוא לשון המקרא לעולם דברך, וכן אמונתך, וכן נצב. (ו) ותביט לרחמינו ולצדקינו במשפט. אחר חסיוס הות שהוא גם במח"ו צד 868 נמצא במח"ו שם חוספה אשר ליתא בסדר וחוא ס"י שכ"ט בענין תפלת ספני חמאני וכן ס"י ש"ל בענין עלינו לשבת וכן ס"י שלי"א חעם נחנו לומר עד המלוך בכבוד וחובא שם בסי' הזה כמו שנמצא בהגדה יוספת לגוי ח', חוספת לנו ימים טובים, חוספונו לך להרבות שבחות הפסיקתא חובאו בשבח"ל ס"י כ"ח (י"ג ע"א) וגראה כי חיא חוספה מרית ובסוף חסי' סיים : ומסוס אורח סלולה, להג חרבה יגיעת בשר, וצריכין להתייסר כעכס לאויל מוסר, והדבר ביד נספר, מפי אדון ושר, ועוקר דבר וחסר, צריך לבלום מיו באפסר, שלא יכפל דבר סלך ספסר, ולחזור בו סקבל עליו באיסר, להיטס ולשלום יתבשר, ע"כ ואח"כ בסי' שלי"ב בענין אתה זוכר מעשה עולם, אח"כ ס"י שלי"ג צד 871 בענין אתה נגלית עד בסעודת חיסן שכתב בסעודת שיפלו שערוותיהן מפי קול שופר חגדול ואחר חסיוס הזה חובא בענין ח' צבאות יגן עלינו והוא בסדר לחלן בסי' קפ"ב ע"ש, אח"כ ס"י שלי"ד (צד 872) אמרינן ברי"ה לסת תוקעין ומריעין ווח ליתא בסדר. ובסי' הזה חובא ונמצאת אגדה שליטת בספיקתא דאמר קרא והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכתיב בלע המות לנצח זהו סלאך המות. לא מצאתי לא בספיקתא דר"ב ולא ברבתי, אח"כ בסי' שלי"ה חובא בענין היום הרת עולם. והוא בסדר ס"י קפ"א, אח"כ ס"י שלי"ז מעשה בא לפני רי"ה, ואח"כ ס"י שלי"ז ושלי"ח וכל זה ליתא בסדר ובוזה נשלם ח' רי"ה.

[קפ] (ב) אבינו מלכנו. חובא במח"ו בסי' שמי"ז (צד 884). (ג) כמו ששינוי במס' תענית. דף כ"ח ע"ב וע"ש באיזה שינויים ובסדר רע"ג דף ל"ה ע"א הביא ירד אחריו ריע ואמר אי"ס חטאנו לפניך אי"ס אין לנו סלך אלא אתה אי"ס רחם עלינו ונענה.

[קפא] (ב) היום הרת עולם. חובא במח"ו ס"י שלי"ה (צד 872) ועיין בפרדס ס"י קע"ב מ"י אחר שמי' רבינו הרת לשון דין ובעל שבלי הלכט ס"י ריע (דף קל"ז ע"ב) הביא מ"י שלפנינו בסדר כשם י"ש ספרשי"ן ומ"י חשני מהפרדס ג"כ בשם יש מפרשי"ן. (ג) כדגרסינן ברי"ה. דף כ"ז ע"א. (ג) עד שתחננו ותוציא לאור משפטינו קדוש לא כל הימנו לומר משפטינו היום. במח"ו חגי' והאומר ותוציא חיוס לאור מועה הוא, שבו חיוס לא יצא לאור, שהרי הדבר תלוי בתשובה עד יום כיפור.

משפטינו היום, הן היום לא יצא לאור, שכך הדבר תלוי בתשובה עד העשור, ואם תאמר והלא צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, וכי תעלה על דעתך שנהניק עצמינו צדיקים בתפילה:

[קפב] (א) ה' צבאות יגן עליהם, מה עינין זה אצל שופרות, פסוק הוא לעצמו, והלך בסערות תימן (זכריה ט' י"ד) ואחריו כתיב ה' צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו אבני קלע (שם שם ט"ז), ואם כדי להוסיף ברכה לציבור אתה רודף לאמרו בתפילה, חטוף גם אותה שלאחריו, והושיעכם ה' (אלהיכם) [אלהיהם] ביום (הכסא) [ההוא] כצאן עמו (שם שם ט"ז), אלא לא כל הימנו להוסיף במקראות חנם, מבדי חובת היום, שלשה לתורה, שלשה לכתובים באמצע, שלשה לנביאים, אבל מסני שחייב להשלים בתורה (ב) כוונתיקין וכר' יוסי, הוא אומר ושם נעשה לפניך כמצווה עלינו כאמור, וביום שמתחכם ובמעדיכם, הרי הן עשרה שופרות, וכן מלכיות, וכן זכרונות, בכללן אתה מוציא שלשים בסדרן, ומטבען של חכמים: הן על כסים חקותיך אשר חכמים יגידו:

[קפג] (א) בראש השנה ערבית ושחרית ומנחה מתפללין כך ה' שפתי תפתח וכו', אבות, ומזכיר זכרו וגבורות ומזכיר מי כמוך וקדושת השם, ובכן תן סדרך, ובכן תן כבוד, ואז צדיקים, ואתה בחרתו עד ותתן לנו, ובשבת מוסיף את יום המנוח הזה ואת יום הזכרון הזה וכו' עד עושה השלום, (ב) ר' עקיבא ירד לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו וכן אנו אומרים (ג) יתגדל ויתקדש, ומוציאין שני ספרי תורות, (ד) באחת קורין חמשה מן וה' פקד את שרה עד ימים רבים, ובשנייה קורין המפסיר בסדר פנחס, ובחרש השביעי באחד לחדש, עד סוף פסוק, קדיש עד דאמירן, ומפסירין ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים עד וירם קרן משיחו, (ה) על שם שבראש השנה נפקדה [שרה] רחל וחנה: ביום שיני מוציאין כמו כן שתי תורות, באחת קורין והאלהים נסה את אברהם, (ו) כרי שיוזכר עקידתו של יצחק, וקורין אותה עד סוף הסדר, ובשנייה קורא המפסיר כמו שקרא אתמול, קדיש עד דאמירן, ומפסירין כה אמר ה' מצא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים, על שם זכור אזכרנו עוד. והמפסיר בנביא חייב לברך ששה [ברכות] וברכה שישית כך היא, על התורה ועל העבודה עד מקדש ישראל ויום הזכרון, (ז) [ובשבת אומר מקדש השבת וישראל ויום

[קפד] (ב) ה' צבאות יגן עליהם. במחצ' ט' שליג (צד 871) הובא כך: יש מחזורין שכתוב בהן ה' צבאות יגן עלינו וגו' ואין לומר כן, כי מה ענין זה אצל שופרות. ובכ"ז ב' ובס' הסדרים הוא כמו לפנינו. (ג) כוונתיקין וכר' יוסי. ר"ח ל"ב ע"ב.

[קפה] (ב) בריה ערבית ושחרית ומנחה מתפללין כך ה' שפתי תפתח וכו'. במחצ' ט' שמיז (צד 888) הובא נוסח תפילות של ראש השנה ע"ש. (ג) ר' עקיבא ירד לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו. תענית כ"ח ע"ב ע"ש. (ד) יתגדל ויתקדש. מחצ' שם (צד 884). (ד) באחת קורין חמשה מן וה' פקד. מגילה ל"א ע"א. (ה) על שם שברכה נפקדה [שרה] רחל וחנה. ר"ח י" סע"ב. (ו) כרי שיוזכר עקידתו של יצחק. עיין פסיקתא רבתי פ"ס דהעקידה היתה בריה. (ז) בשבת אומר מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. הוספתו כמו שהוא לנכון בכ"ז ב' ובס' הסדרים ובמחצ' (צד 886). ובמחצ' שם אחר תסיום ויום הזכרון נמצא הוספתו והעובר לפני התיבה בריה חשני סתקיע עד ונראה ותגון ובחוספת הובא וסמכו על האומר בפסיקתא ספני מה הוקעין בתפילת סוף ואין הוקעין ביוצר כ"י הוא בפסיקתא רבתי פ"ס. ע"ש.

[קספד] (א) ואיתקן ר' אבא בקיסרי תקיעה שלשה שברים [תרועה] ותקיעה, שנייה תקיעה שלשה שברים ותקיעה, שלישית (תרועה) [תקיעה] תרועה ותקיעה, משום דמספיקי מספיקא לן תרועה מאי ניהו. מתקנת ר' אבא מצינו למימר שאין אדם יוצא ידי חובתו מן השלשה קולות, אלא אם כן עושה אותן עשר, לפיכך אנו עושין קשר"ק קש"ק קר"ק, שלש פעמים לכל אחת ואחת שהם שלשים קולות, כדי לצאת ידי אותן תשע תקיעות שהן מן התורה, (ב) וכשהן יושבין מפני מורח הציבור על סדר הכרעות כשהן עומדין למוסף עשר בדרך שתתקן ר' אבא קשר"ק תחילה ואח"כ קש"ק ואחר כך קר"ק, וכל כך למה, לערוב את השמן, (ג) דאמר ר' יצחק מפני מה תוקעין ומריעין בראש השנה כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין, (ד) כדי לערוב את השמן:

(ס) ומבכר מקביו על תקיעת שופר. לשמוע בקול שופר. המלות לשמוע בקול שופר. תוספת מעתיק אחד וח' כוונתו להציג גם נוסח אחר שמבכר לשמוע בקול שופר. אבל התוספת התיא לא נמצא בכ"י ב' ובס' הסדרים ובמחזיו שם. והנוסח הוא "על תקיעת שופר" וכן הראש ר"ה פ"ד סי' י' הביא בשם ר"ה שיש לברך על תקיעת שופר. והביא גם בשם הראב"ה שהביא בשם ירושלמי שחתוקע צריך לברך לשמוע בקול שופר. והירושלמי ליתא לפיניו כמו שהעיר גם בעל קרבן נתנאל והביא גם בשם הבחיג לברך לשמוע בקול שופר וראיתי שגם רע"ג בסדרו (דף ס"ה ע"ב) הביא חברכה לשמוע בקול שופר ועיין שריה פאר חדור שאלה ג"א החילק בין לשמוע בקול שופר ובין על תקיעת שופר וגם תראב"ן סי' ל"ח והאמ"ו ח"ב סי' רע"א הביאו חברכה לשמוע בקול שופר ועיין במור אריה סי' תקפ"ה שיוברך לשמוע קול שופר וע"ש בב"י והביא שם סי' הרמב"ם כתב ג"כ שמבכר לשמוע קול שופר. (פ) כמו ששינוי סדר תקיעת כר. משנת ר"ה ל"ג ע"ב.

[קפד'] (ט) ואיתקן ר' אבהו בקיסרי. ר"ה ל"ד ע"א והובא במחזי (צד 886) ושם במחזי אחר חסיוס מאי ניתו בין מתקנת ר' אבהו נמצא חוספת מריה. (ז) וכשהו יושבין מפני מורה הציבור כו'. כן הוא גם בכ"י ב' ובס' הסדרים אבל במחזי חלשון מתוקן: וכשהו יושבין דליבא מורה ציבור עושין השלשים קולות, ועל סדר ברכות כשהו עומדין למסוף לסדר מלכויות וזכרונות ושופרות פוסמין אעשר תקיעות לבדם כדרך שתיקן אותם ר' אבהו קשר"ק תחילה ואחר כך קשר"ק ואחר כך קשר"ק מפני מורה ציבור עושין עשר רגליהם. ואח"כ נמצא חוספת והובא בשם ר"ת גם מספרו ספר חיוסר. (א) דא"ר יצחק כו'. ר"ה ס"ז טע"א. (ד) כדו לערבא את השמן. עיין בתוס' ס"ז ע"ב ד"ה כדו לערבא את השמן ממה שהביאו בשם הערוך ערך ערב א' שהביא מאמר מירושלמי בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קל שיפרא ויסנא חדא בחיל ולא בחיל כו' וזה מירושלמי לא נמצא לפנינו כמו שהעירוני במקום אחר. והירושלמי הובא גם בספר אר"ח ס' תקפ"ה וכתב שם הביא וחכי איתא בירושלמי. גם האבודרהם הביא מירושלמי במגנן אחר ודברי מירושלמי הביא גם הרוקח והנה בערוך ערך ערב א' שם אחר שהביא מירושלמי ס"ס ומכאן אנו למדין דכע"ז שלשים בעמידה כמו שלשים בישיבה כו'. והובא גם באר"ז ח' ר"ה ס' ר"ע ועיין מדרשנו ח' ר"ה ס' תשי"ז.

סדור רשי

[קפח] (א) גמר לתקוע כל השלשים קולות פותח בתהילה אשרי, יהללו את שם ה' וגו', ועומדין למסוף, ומחזירין את התורות למקומן, קדיש לפני תיבה עד דאמרינן, ומתפללין בלחש, ואומרים בסוף מנן זכרינו, ובסוף אתה גבור מי כמוך ואתה קדוש, ובכן תן פחדך, ובכן תן כבוד, ואז צדיקים ותוספת זו לשליח ציבור כאלפא ביתא, ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברנה יגילו, ויאתיו כל לעובדיך, ויברכו ויכרעו לפניך, ויגידו באיים צדיקך, וידרשוך עמים לא ידעוך, ויהללוך כל אפסי ארץ, ויאמרו תמיד יגדל ה', ויזבחו לך את זבחיכם, ויחפרו את עצביהם, ויטו שכס אחד לעובדיך וייראוך מבקשי פניך, ויכירו כח מלכותך, וילמדו תועים בינה, וימללו את גבורתך, וינשאוך מתנשא לכל ראש, ויסלדו בחילה לפניך, ויעטרו לך נזר תפארה, ויפצחו הרים רינה, ויצהלו איים במלכך, ויקבלו עול מלכותך עליהם, וירוממוך בקהל עם, וישמעו רחוקים וישובו, ויתנו לך כתר מלוכה, ותמלוך אתה ה' לבדך, וכו' עד המלך הקדוש, ומפני חטאינו עד מפי כבודך כאמור. (יום שבת) (ואם חל ר"ה בשבת אומר) וביום השבת וגו', עולת שבת בשבתו וגו', ובראשי חדשיכם וגו', ונ' ובהדש השביעי וגו', עד והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים עד אין עוד :

[קפח] ושלוח ציבור או מר אלהינו ואלהי אבותינו היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל עד מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, ותקוע קשר"ק, היום הרת עולם וכו' עד זכר הברית, ותקוע קשר"ק, היום הרת עולם וכו' עד שומע קול תרועת עמי ישראל ברחמים, ותקוע קשר"ק, היום הרת עולם וכו' רצה ומודים וכו', עד עושה השלום, יתגדל, תתקבל. (א) ולאחר התפילה מרעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים, וכן מנהג בשתי ישיבות : [שלמה בר יצחק] :

הלכות יום הכפורים :

[קפח] (א) יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה, מנא הני מילי אמר רב חסדא כנגד חמשה (דברים) [עניין] ששנויים בתורה, (ג) ובעשור (במדבר כ"ט ז'), אך בעשור (ויקרא כ"ג כ"ז) שבת שבתן, (שם שם ל"ב). [שבת שבתון] (שם ט"ז ל"א), והיתה זאת לכם לחוקת עולם

[קפה] (ב) גמר לתקוע. תובא במחזי צד 886 סוף סי' שמי"ח.

[קפח] (ב) ולאחר התפילה מרעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים וכן מנהג בשתי ישיבות. כ"ה גם במחזי צד 887 וכן בסדרע"ג דף ס"ו ע"ב תובא ולאחר התפילה מרעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים ומרעין תרועה [צ"ל תקיעה] גדולה כדי לערוב את השמן, וכודאי שכן מנהג בשתי ישיבות הוא בסדור רע"ג. וראיתי בכ"י ב' ובספר הסדרים אחר הסיום וכן מנהג בשתי ישיבות נמצא חתום שלמה בר יצחק. וזה חסר לפנינו בכ"י א' והוספתי בפנים ועוד נמצא במחזי חרבה הוספת.

[קפח] (ב) יום הכפורים כו'. משנה יוסא ע"ג ע"ב. וכל הלשון שלפנינו לקוח מן בה"ג ה' יום הכפורים (דף ל' ע"ג) ותובא גם במחזי צד שמי"ח 876. וירושם שם, מכאן ואילך יסוד העשרמי' ואין זכר סוף בסדור רע"ג שלפנינו. (ג) סה"ט אמר רב חסדא. בגמרא שם (ע"ז ע"א) חגי' חני חסשה עניין כנגד מי, אמר רב חסדא כנגד חסשה עניין שבתורה. וכאשר הובא לפנינו כן תואר בה"ג. (ג) ובעשור אך בעשור. עיין בתוס' שם ד"ה ובעשור שכתבו תוסא, ח"א סאד דלא סייתי כסדר שהם כתובים בתורה ע"ש.

(שם שם ל"ד), ומקשינן חמשה כתיבי, ואנן שיתא עינוי קא חשבינן, ומפרקין שתייה בכלל אכילה הוא, (ד) ומאן דלא מיעני מיחייב כרת, דכתיב כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום ונכרתה וגו' (שם כ"ג כ"ט), (ה) וכן מאן דעביד עיבודא מיחייב כרת, דכתיב וכל הנפש [אשר תעשה] כל מלאכה בעצם היום הזה וגו' (שם כ"ג ל'), ומאן דאכיל חייב כרת, וכמה שיעורא דכי אכיל מיחייב כרת, (ו) כדתנן האוכל ביום הכפורים ככותבת הנסה כמות ונכרעניתה, והשותה מלא לוגמיו [חייב], ואע"ג דשיעורא דאכילה דכתיבא [באורייתא] בכזית, הכא ככותבת, ומאי מעמא מדשני קרא בדבוריה וכתב לא תעונה, ולא כתב לא תאכל, שנייה רבנן לשיעורא, (ז) דתניא ר' יוסי אומר כל השיעורים שכתורה בכזית חוץ מסומאט אוכלין ששיניה הכתוב במשמען, ושינו חכמים בשיעורן (ח) [וראי' לדבר יום הכיפורים ששיניה הכתוב במשמען ושיניה הכתוב בשיעורן שיניה הכתוב במשמען דכתיב לא תעונה ולא כתב ולא תאכל ושינו חכמים בשיעורן] ככותבת, (ט) וכי קא אמרין דחייב כרת הני מילי אנופיה דיומא, אבל אתוספת דמוסף עליה, מעידנא דמפסיק ועד דקדיש יומא לא מיחייב כרת, דכתיב כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה (ויקרא כ"ג כ"ט), על עיצומו של יום הוא ענוש כרת, ואין ענוש כרת על תוספת עינוי, וכן בתוספת מלאכה, (י) וכן ברחיצה, (יא) דתנן אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, (יב) כי אתא רב דימי אמר מטפחת [היה לו] לר' יהושע [בן לוי] ערב תשעה באב שורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים למחר פושטה וטקנה בה פניו ידיו ורגליו, ערב יום הכפורים מקנה בה ידיו ורגליו למחר מעבירה על גבי עינוי, (יג) אמר ליה ר' יעקב לרב ירמיה בר תחליפא (יד) איפכא (אמרה) [אמרת לן], ואותבינך סחיטה:

[קפח] (א) והיכא דקא חזי קרי ביום הכפורים טוגל בו ביום ומכרך ומגניב נפשיה בידיה, (ב) דתנו רבנן הרוואה קרי ביום הכפורים, יורד וטובל, ולערב ישפשף, לערב, מה דהוה הוה, אלא אימא אם מכערב ישפשף, קסבר מצוה לשפשף: (ג) ואיתתא דאית לה ינוקא שרי לה למימשא חדא ידא ולמיתן ריפתא לינוקא משום

(ד) ומאן דלא מיעני מיחייב כרת כו', הוא לשון חבתיג. (ה) וכל מאן דעביד כו', בח"ג שם. (ו) כדתנן. מסנה יומא ע"ג ע"ב והובא בבתיג שם. (ז) דתניא ר' יוסי אומר כל השיעורין שכתורה בכזית. יומא ע"ס סע"ב ויש לתקן רבי אומר כמו שהוא בגמרא והובא לזכרון בבתיג ובכ"ז ב' סהדור כתב ג"כ ר' יוסי אומר, ובסדרים ר"י אומר. ובסחי' צד 376 דתניא ר' יהודה אומר. (ח) וראי' לדבר. חוספתי כמו שהוא בבתיג ועיין בגמרא יומא פ' רע"א וחסר ג"כ בכ"ז ב' ובסדרים. ונמצא לזכרון גם בבתיג. (ט) וכי קא אמרין היכא דאכל חייב כרת ח"ס אנופיה דיומא. בבתיג שם, ועיין יומא פ"א ע"א. (י) וכן ברחיצה. כ"ה חנוסא גם בכ"ז ב' ובס' הסדרים ובסחי' אבל בבתיג הגי' ברחיצה מנלן. (יא) דתנן אסור לרחוץ מקצת גופו. צ"ל דתניא וחזא יומא ע"ג ע"ב והובא בבתיג שם. (יב) כי אתא רב דימי אמר מטפחת היה לו לרבי' ע"ל ערב ח"ב כו'. בגמרא שם ע"ה ע"א כי אתא רבא בר מרי, וכן נשתנה שם הגי' ע"ה וגם בבתיג ובסחי' הגי' כמו שהובא בסידור רק גורס ג"כ כי אתא רבא בר מרי ועיין תני' ברו"ף וברא"ש ועיין כרשי' בגמרא שם שמעתי דה"ג. (יג) א"ל ר' יעקב. שם שם. (יד) איפכא [אמרת לן]. עיין בפירוש' בגמרא שם.

[קפח] (ב) והיכא דקא חזי קרי ביו"כ. בבתיג שם וכן הובא בסחי' צד 376. (ג) דת"ר הרוואה קרי ביו"כ. יומא פ"ה ע"ה ועיין סוד אור"ח סי' הרי"ג. (ד) ואיתתא דאית לה ינוקא. בבתיג שם.

מדר רשי

שיבתא, (ד) דתנא דבי מנשה [רשב"ג אומר] אשה מדיחה ידה [אחת] במים (ה) ונותנת [פת] לכנה קטן, (ו) פ"י שיבתא רוחא היא דשריא על ידא דאנישי בליליא, ומאן דנגע במיכלא בלא מימשא ידא, שריא ההוא רוחא על ההוא מיכלא ומיסתכנא, ומשום הכי שרי לה רבנן למימשא ומוספא לינוקא:

[קפמ] (א) תנא כל חייבי טבילות מובלין כדרך (ב) בין בטי' באב בין ביום הכפורים, (ג) לא ישן אדם על גבי מינא המטמעת ביום הכפורים, אבל על מינא שאינה מטמעת מותר: (ד) ואילו תלמידא דקא בעי קבולי אנפיה רביה, או אנפיה גברא רבא, או אנפיה אבוא, ואיכא מיא באורחא, שרי ליה למיעבר במיא עד צוואריה, (ה) דתניא הרי שהיה מהלך להקביל פני אביו, או להקביל פני רבו, או פני מי שגדול ממנו, עובר במים עד צווארו ואינו חושש, (ו) ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חלוקו, ודווקא עד צווארו, (ז) אבל מעבר [לשוט אסור], וכן בסיכה (ח) לא מביעיא כל גופו [דאסור אלא אפילו אצבע קטנה אסור] לסוך, ואי אית ליה צערא שרי ל"י למישף, (ט) דתניא אסור לסוך מקצת גופו [ככל גופו], ואם היה חולה או שיש לו חשטין בראשו (י) מותר:

[קצ] (א) וכן בנעילת הסנדל היכא דמפנק, אי נמי קא בעי למיעל לדוכתא דחורבא, ואפוקי ספר תורה (ב) למקריא ביום ציבורא, אי נמי למיתן ריפתא לינוקא, אי נמי אפוקי לבושא, או מה דצריך ליומא דכפורי וקא דחיל למיעל בלא מסאנא

(ד) דתנא דבי מנשה. יומא ע"ז ע"ב והובא בבב"ג. (ה) ונותנת [פת] לכנה קטן. כ"ה בבב"ג, ובגמרא ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת. (ו) פ"י שיבתא רוחא היא כו'. הוא לשון הבב"ג ועין רשי' ד"ה מדיחה. ועיין בתוס' ד"ה משום שיבתא. וראיתי בערוך ערך שבתא הביא הפ"י בשם הלכות גדולות והביא עוד פ"י הכתוב בתשובות, רוח רעה שאוחזת התינוקת בצואר במפרכת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם מתנונה והולך עד שימות ושמה בלשון ארמית שיבתא כו'.

[קפמ] (ב) תנא כל חייבי טבילות כו'. יומא פ"ח ע"א והובא בבב"ג שם ובבב"ג. (ג) בין בתשעה באב בין ביו"כ. כ"ה לשון הבב"ג, ובגמרא איתא מובלין כדרך ביו"כ. ועיין בסור סוף פ"י תרי"ג שהביא את הבב"ג והביא ור"ה כתב דאין מובלין כו' ע"ש ובב"י ועיין בתוס' יומא ח' ע"א ד"ה דכ"ע. (ד) לא ישן אדם על גבי מינא. כ"ה בבב"ג שם, ובגמרא יומא ע"ה ע"א הג"י אסור לישב ע"ג מינא ביו"כ. והסיום, אבל על מינא שאינה מטמעת מותר. הוא לשון הבב"ג ובבב"ג הג"י לא ישב אדם על גבי סופא המוטפת ביו"כ, אבל על סופא שאיננו להטפת מותר. (ה) ואילו תלמידא כו'. לשון הבב"ג. (ו) דתניא הרי שהיה מהלך להקביל פני אביו, יומא ע"ז ע"ב. (ז) ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חלוקו. בבב"ג ספחת חלוקו וכ"ה בגמרא שם, ופי' רשי' חפת חלוקו שפת חלוק כו'. (ח) אבל מעבר [לשוט אסור]. כן תקנתי וכן הובא בסור אורח פ"י תרי"ג בשם הלכות גדולות וע"ש בב"י ולפנינו בבב"ג אבל לסוח אסור וחלל אחר, כי לסוח ענינו שמים במים (שווימסען). מלשון כאשר יפרש השחה לשחות (ישעי' כ"ה י"א) ועיין יומא ע"ז ע"ב ובב"י ב' ראיתי כי הובא אבל מיעבר אסור ונשמטה המלה לשוט או לסוח וכס' הסדרים חסר שורה שלימה וראיתי כי בבב"ג הובא לנכון אבל מעבר לשוט הוא אסור. (ט) לא מביע כל גופו [דאסור אלא אפילו אצבע קטנה אסור]. והספתי כמו שהוא בבב"ג ונמצא לנכון בכ"י ב' וכס' הסדרים ובבב"ג. (ס) דתניא אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו. יומא ע"ז ע"ב. (י) מותר. כ"ה לשון הבב"ג, ובגמרא שם כך כדרכו ואינו חושש.

[קצ] (ב) וכן בנעילת הסנדל. בב"ג שם דף ל' ע"ד והובא בבב"ז ע"ד 877 ובשאלתות ואת הברכה פ"י קס"ח. (ג) למקריא ביום ציבורא. בבב"ג למיקריא ביה בציבורא.

מן עקרבא, או מן ריחשא, שרי ליה למיכרך מידי על כרעיה, (ג) אי נמי מיסס גורבי ומיעל אפוקי צורכיה, (ד) דאמר שמואל כל מחמת סכנת עקרב מותר, (ה) וכן נמי לענין מאן דמפנק ולא יכל לסנויי, שפיר דמי למיפס בגורבי, (ו) דהא רב יהודה נפיק בסנדלא דהוטני אביי נפיק ברהוצי, (ז) רבא בדיקולי, רבא בר רב הונא כריך סודרא על כרעיה ונפיק, אבל מסאני בין מפנק בין שלא מפנק אסיר :

[קצא] (א) והיבא דאיכא חולי דאי לא אכיל מסתכן, שפיר דמי לאוכיליה כיומא דכיפורא, (ב) מאי מעמא דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא כ"ח ח') [וחי בהם] ולא שימות בהם, כי קאמ' רחמנא קיימו מצוותא כי הוי רחמיו כהו, אבל נטורי מצוותא ומסתבנא לא, (ג) וכי מוכלינן ליה, על פי בקיאינן מאכילין אותו, ולא על פי עצמו, (ד) ולא מיבעיא חולה אלא אפילו עוברא ויודעים דאי לא אכלה מתעקר וולדה, ואעפ"י דאיכא למימר ספק חי ספק נפל הוא, שפיר דמי למיתן לה, (ה) דתניא עוברא שהריחה בשר קודש, או בשר חזיר, תוחבין לה כוש ברוטב, (ו) [ומניחין לה על פיה, אם נתיישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמה] אם נתיישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. (ז) אמרי דבי ר' ינאי חולה אומר צריך אני ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה פשיטא ספק נפשות להקל, (ח) מהו דתימא [הא דקאמר חולה צריכנא בעותי הוא דקא מיבעית דסבר אי לא אכילנא מייתנא קמ"ל] לב יודע מרת נפשו, (ט) [חולה אומר איני צריך ורופא אומר צריך שומעין לרופא פשיטא ספק נפשות להקל מהו דתימא לב

(ג) אי נמי מיסס גורבי ומיעל אפוקי צורכיה. הוא לשון הבח"ג שם וכן המאמר שלאחריו וכן נמי לענין מאן דמפנק ולא יכול לסנויי שפיר דמי למיפס בגורבי הוא לשון הבח"ג שם, והובא גם בשאלות שם בשינוי קצת סלשון הבח"ג ע"ש. וראיתי בערוך ערך גרב כי הביא וז"ל בהלכות גדולות ובשאלתא דיוסא דכסורי [חזא סי' קס"ח] מי צריך למיפס בגורבא סי' בלשון ישמעאל גורב. והוא מיני כלי מנעול מצמר שנועלין אותו תחת מנעולין [זמקען]. (ד) דאמר שמואל. יוסא ע"ה ע"ב. (ה) וכן נמי לענין מאן דמפנק כר. עיין הערה ג'. (ו) דהא רב יהודה נפיק בסנדלא. יוסא שם. (ז) רבא בדיקולי. בגמרא ובבח"ג נפיק בדיבול, והערך שם הרי"ב גירסת הערוך בדיקולי. והוא גם הגי' שלפנינו בסודר ועיין בהערת רשיה בסח"ז שם שהאריך כזה לענין דינא ע"ש.

[קצא] (ח) והיבא דאיכא חולי כו'. הוא ג"כ בבח"ג במאמרים שלאחריו (דף ל"א ע"א) והובא בסח"ז עד 377. (ט) מיס דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם [וחי בהם] ולא שימות בהם. יוסא פ"ה ע"ב והובא בבח"ג שם. (ג) וכי מוכלינן ליה על פי בקיאינן מאכילין אותו ולא על פי עצמו. יש לתקן ואי ליכא בקיאינן מאכילין אותו על פי עצמו, כמו שהוא במשנה יוסא פ"ב ע"א וכן הובא לזכרון בבח"ג שם ובסח"ז. (ד) ולא מיבעיא חולה אלא אפילו עוברא ויודעים דאי לא אכלה מתעקר וולדה כו'. הוא לשון הבח"ג ותרמ"ש יוסא פ"ח אות י"ג הביא את דברי הלכות גדולות וע"ש מה שהביא בשם הרי"ץ גיאות גם בשם הרמב"ן. (ה) דתניא עוברא שהריחה בשר קודש. גמרא שם והובא בבח"ג שם. (ו) [ומניחין לה על פיה כו'. הוספתי כמו שהוא בגמרא שם ובבח"ג וחסר גם בסח"ז וכן חסר בראב"ן ח' י"ב ובאריז ח"ב סי' רע"ט ונראה כי ה"י חסר בגמרא ועיין בדקדוקי סופרים. (ז) אמרי דבי ינאי. יוסא פ"ג ע"א והובא בבח"ג שם ובגמרא הגי' אמר רבי ינאי. (ח) מה דתימא [הא דקאמר חולה כו'. הוספתי כמו שהוא בבח"ג שם. (ט) [חולה אומר איני צריך כו'. הוספתי כמו שהוא בבח"ג שם ועיין בגמרא יוסא שם. ובכ"י ב" חגי' כך. אמרו דבי רבי ינאי חולה אומר צריך אני. ורופא אומר איני צריך שומעין לחולה. דכתיב לב יודע מרת נפשו. רופא אומר צריך וחולה אומר

יודע מרת נפשו קמ"ל] לרופא שומעין לו, והא דקאמר חולה [לא] צריך אני חונכא הוא דקא נקט ליה ולא ידע וכן הלכה:

[קצב] (א) אמר רבא חולה שאמרוהו בגורגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גורגרות בבת אחת, כולן פטורין, ואפילו כזה אחר זה, ואפילו קרה והבריא בראשונה, והיכא דאיכא תרי בתרי עוקצין, ותלת בעוקץ אחד, מיתנין ת'ל' מעוקץ אחד, ולא מיתנין תרי מתרי עוקצין דקא מפיש בכצירה: (ב) מי שאחזו בולמוס, מאכילין אותו דברים ממאים עד שיאורו עיניו, (ג) תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אליה בדבש, רב פפא אפילו קימחא דשערי ברבש: (ד) [אמר] ריש לקיש ציר שעל גבי הירק מצטרפת לשיעור כמותת ביום הכפורים, אלמא אע"ג דמשקה הוא כיון דמתכשר ביה אוכלא כאוכלא דמי. וכן הלכה:

[קצנ] (א) [תנו רבנן יש שאמרן] הכל [לפי] מה שהוא אדם קומץ מנחה, וחופן קטורת, והשותה מלא לוגמיו ביום הכפורים, (ב) ותניא נמי במתניתא אחריתא כמה ישתה אדם ויהא חייב, בית שמאי אומרים כרי רביעית, ובית הלל אומרים מלא לוגמיו, [ואמרין מאי מלא לוגמיו] דקא אמרי בית הלל, מלא לוגמיו ממש, (ג) מתקיף לה רב (פפא) [הושעיא] ליתנייה גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל, אמר ליה כי איתשיל גבי עוג מלך הבשן איתשיל, דהוה להו בית שמאי לחומרא אלמא מלא לוגמיו דקא אמרינן כל חד חד בגנפשיה. וכן הלכה:

[קצד] (א) מימר דקא אמרינן דמחייב איניש לעינוי נפשי' בהני חמשה עיניו דאמרן אכילה ושתייה רחיצה וסיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה, דכתיב כל הנפש אשר לא תעונה ונכרתה וגו' [ויקרא כ"ג כ"ט]. כי מחייב כרת אהני חמשה עיניו כולוהו מחייב, או דילמא אכילה ושתייה בלבד מחייב, מי אמרינן לא תעונה סתמא כתיב, והני חמשה מילי אשכחן דאיקרו עינוי והילכך אכולוהו מחייב, או דילמא כיון (ב) דכתיב ועיניתם את נפשותיכם (ו) כל מלאכה לא תעשו (במדבר כ"ט ז')

איני צריך שומעין לרופא פשיטא ספק נפשות לחקל מהו דתימא לב יודע מרת נפשו קמ"ל דלרופא שמעין והא דקאמר חולה איני צריך חונכא הוא דנקים ליה ולא ידע קמ"ל וכן הלכה. **[קצב] (ב)** אמר רבא. תאמרינן שם במאמר שלאחריו (דף ל"א ע"א) והוא בגמרא מנחות ס"ד ע"א ותובא גם בספרי צד 378. (ג) מי שאחזו בולמוס. תובא בבבלי שם ותאמרינן ס"ג ע"א במשנה. (ג) ת"ר כו'. יוסא ס"ג ע"ב בגמרא. וע"ש כי בתחלה תובא ת"ר מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש וכל מיני מתקה שהרבה וכל מיני מתקה מאכילין מאור עינוי של אדם כו' ואח"כ תובא א"ר נחמן אמר שמואל מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אליה בדבש, רב חונא ברית דר' יחושע אמר אף סולת נקיה בדבש וכן יש לתקן לפנינו וכן תובא לנכון בבבלי שם וכן הסר ככ"ב ב' ובס' הסדרים ובספרי דק שם נמצא המאמר ס' חונא ברית דר' יחושע אמר סולת נקיה בדבש. (ד) אמר ריש לקיש ציר שעל גבי הירק. הוא ג"כ בבבלי שם במאמר שלאחריו ועיין גמרא יוסא ס' ע"ב.

[קצנ] (ב) [ת"ר יש שאמרן] תכל [לפי] מה שהוא אדם קומץ כו'. בה"ג שם וספרי צד 378 ותאמרינן ל' ע"ב, ושם איתא דתנן, וכן יש לתקן לפנינו תנן בספרי ת"ר ותאמרינן כלים פ"ז מ"א. (ג) ותניא נמי במתניתא אחריתא. יוסא פ' ע"א. (ג) מתקיף לה רב פפא ליתנייה גבי קולי כ"ש וחומרי כ"ה. תקנתו רב הושע'י כמו שהוא בגמרא ובבבלי ותכונת ליתנייה גבי קולי כ"ש הוא בספ' עדיות כמו שכתב רש"י בגמרא שם וגם בספרי חונא מתקיף לה רב פפא.

[הצד] (ב) מימר דקא אמרינן. בה"ג שם ותובא בספרי שם. (ג) דכתיב ועיניתם את

וכתיב והאכרתי את הנפש ההיא מקרב עמה (ויקרא כ"ג ל') אעינו דאית ביה (עיניו) [איבוד] נפש הוא דמיחייב כרת הוא ומאי ניהו אכילה ושתייה דאי לא אכיל ושתי מית, אבל הנך דאי לא עבד להו ליכא (עיניו) [איבוד] נפש, אימא לא מיחייב, (ג) ת"ש דתנו רבנן אעפ"י שאמרו בכולן לא אמרו [אלא] ככחצי שיעור, אבל כשיעור ענוש כרת כגון האוכל והשותה והעושה מלאכה דכתיב בה כרת כפני עצמה, אוכל ושותה דכתיב כרת כעיני דכתיב, והאכרתי את הנפש וגו' (ויקרא כ"ג ל') אעינו דאית בה אכור נפש הוא דמיחייב אהנך לא. וכן הלכה:

[קצרה] (א) מימר דקא אמרינן דמאן דאכיל ביום הכיפורים מיחייב כרת ושיעורו ככותבת, ומאן דאכיל חלב ודם ונותר ופיגול ושאר איסורים דכתיב בהו כרת שיעורן ככזית פחות מככותבת ופחות מכזית הוא דלא מיחייב איסורא אית בה או לא, ואם תמצ' לומר אית ביה איסורא (ב) [מדאורייתא או מדרבנן] למאי נפקא מינה להיכא דמשתבע דלא אכילנא ואכיל איסורא] בציר משיעורא דאי מדאורייתא אסור לא חיילא עליה שבועה, דהא מושבע ועומד מהר סיני, (ג) ואי [מדרבנן] הוא דאסור חיילא עליה שבועה אי' להיכא דאכל חלב דכוי דספיקא הוא פחות מכזית דאי פחות מכזית] מדאורייתא אסור הוה ליה ספיקא דאורייתא לחומרא, ואי מדרבנן אסור הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא מאי ת"ש (ד) דאיתמר חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר, ר' יוחנן אמר אסור כיון דחזאי לאיצטרופי איסורא קא אכיל ריש לקיש אמר מותר אכילה בעינן וליכא. (ה) ואמר רבא כל היכא דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן בר מן תלת החולץ למעוברת והפילה, והמתלק נכסיו על פיו, ומכרה הבן בחיי האב, אבל כולוהו כר' יוחנן, (ו) ואמרינן נמי האי כי פלוג זיתא תרבא דנפל בדיקולא דבישרא סבר מר בר רב אשי לשיעורו בתלתא פלגי זיתא, אמר ליה אבוא לאו אמינא לך לא תזלו בשיעורא דרבנן, ועוד הא אמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה, אלמא הילכתא כר' יוחנן דאמר אסור מן התורה. וכן הלכה:

[קצו] (א) אמר ר' יוחנן שיעורין [ועונשין] הלכה למשה מסיני שיעורין מיכתב כתיבי, אמר ר' יודן שיעורין של עונשין (ב) [תניא נמי הכי שיעורין של עונשין] הלכה למשה מסיני: (ג) אמר מר התירו לה לעוברת לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה [הכי דמי] אי דאיכא סכנה אפילו כשיעור [נמי], אלא אימא פחות מכשיעור ואפילו טובא נמי:

נפשותיכם הוא במדרב כ"ט ז'. אבל בבב"ג ובמס' תובא הכתוב תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו (ויקרא פ"ז כ"ט) והיא ג"י נכונה וחובא אחיכ פסוק ג"כ מן ויקרא כ"ג ל'. (ג) ת"ש דחז"ר. יומא ע"ד ע"א.

[קצרה] (ב) מימר דקא אמרינן דמאן דאכיל ביו"ט. בבב"ג שם וחובא במס' צד 379. (ג) [מדאורייתא או מדרבנן]. הוספתי כמו שחזא בבב"ג. (ג) ואי [מדרבנן] הוא דאסור. הוספתי כמו שחזא בבב"ג. (ד) דאיתמר. יומא ע"ג ע"ב. (ס) ואמר רבא כל היכא דפליגי ר' ור"ל. בבב"ג שם והוא ביבמות ל"ז ע"א ע"ש ובתוס' ד"ה הלכתא. (ו) ואמרינן נמי. תולין צ"ה ע"א וחובא בבב"ג שם.

[קצו] (ב) אי' יוחנן כו'. יומא פ' ע"א וכיה בבב"ג שם וחובא במס' צד 379. (ג) [תניא נמי הכי]. הוספתי כמו שחזא במס' ובבב"ג ובמס' צד. (ג) אמר מר התירו לעוברת. הוא גם בבב"ג שם ושם חובא כך ואמרינן גבי עוברת, והוא מכריתות י"ג ע"א.

סדור רשי

[קצו] (א) ומחייבין למיכל ולמישתי במעלי דיומא דכופורי, (ב) דתני חייא בר רב מדיפתי ועיניתם את נפשותיכם בתשעה (ויקרא כ"ג ל"ב), וכי בתשעה מתענין והלא בנשור מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו, כאילו מתענה תשיעי ועשירי וגבי תינוק (דקיימא) (ג) קיימא לן כר' יוחנן דאמר בת שתיים עשרה שנה [יום אחד] משלימין מדאורייתא בתינוקת, בן שלש עשרה שנה [יום אחד] משלימין מדאורייתא בתינוק:

[קצח] (א) ומחייב בר ישראל לאודיי ביומא דכפורי, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא ט"ו ל'), ואשכחן דהא כפרה וידוי דברים היא, (ב) דתניא וכפר בעדו ובעד ביתו (שם שם ו'), בהרצאת דברים הכתוב מדבר, אתה אומר בהרצאת דברים (ג) או אינו אלא בהרצאת דם אם נפשך לומר נאמר כאן כפרה ונאמר להלן כפרה, מה להלן בהרצאת דברים, אף כאן בהרצאת דברים, מאי אם נפשך לומר, וכי תימא ניגמר משעיר הנעשה בפנים דהרצאת דם הוא, אמר קרא והקריב אהרן את סר החמאת אשר לו (ויקרא ט"ו י"א) (ד) ועדיין לא נזרק הדם [כו'], וחכמים אומרים אינו אומר אלא חמאתי עייתי ופשעתי. (ה) אמר רבה בר שמואל הלכה כחכמים:

[קצט] (א) ומיבעי ליה לאיניש לצלווי בערב יום הכפורים בתפילת המנחה ומימר אתה יודע רזי עולם, אחר תפילתו מן קמי דיתבי בסעודתא, דילמא מישרדא דעתיה מחמת סעודתיה ולא לאודיי, (ב) דתנו רבנן מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים מתוודה קודם אכילה ושתייה, שמא תיטרף דעתו עליו בסעודה, ואע"פ שהתוודה קודם אכילה ושתייה, יתודה אחר אכילה ושתייה, שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה, ואע"פ שהתודה ערבית יתוודה שחרית ומוסף ונעילה, והיכן אומרה אחר תפילתו, ושליח ציבור אומרה באמצע תפילה:

[ר] (א) ומיתבעי לן לאפסוקי ערב יום הכפורים מדאננה, (ב) דתניא ועיניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש (ויקרא כ"ג ל"ב) יכול בתשעה מתענין, ת"ל בערב, אי בערב יכול משתחשך, ת"ל [בערב] [בתשעה], הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מיכאן שמוסיפין מחול על הקדש, ואין לי אלא בכניסתו דבעינין אקדומי ואפסוקי, ביציאתו מניין דמיתבעי לן לאחורי עם חשיכה ת"ל עד ערב, אין לי אלא

[קצו] (ב) ומחייבין למיכל ולמישתי במעלי דיומא דכופורי. כה"ג במאמר שלפניו (דף ל"א ע"א) וחובא במחז' צד 879. (ג) דתני חייא בר רב מדיפתי. יומא פ"א ע"ב וחובא בכח"ג שם. (ד) קיימא לן כר' יוחנן. כה"ג שם ועיין בגמרא יומא פ"ב ע"א ג"י אחרת. [קצח] (ב) ומחייב בר ישראל לאודיי ביומא דכפורי. כה"ג במאמר שלפניו דף ל' ע"ב וחובא במחז' שם. (ג) דתניא. יומא ל"ו ע"ב. (ד) או אינו אלא בהרצאת דם אם נפשך לומר נאמר כאן כפרה. כיה בכח"ג ועיין בגמרא שם בשניונים. (ז) ועדיין לא נזרק הדם. הצגתי מלת וכו' כי בכח"ג שם חובא הסיום. (ט) אמר רבה בר שמואל הלכה כחכמים. חובא בסור ס"י תרכ"א.

[קצט] (ב) ומיבעי ליה לאיניש לצלווי בע"כ. כה"ג שם. (ג) דת"ר מצות וידוי. יומא פ"א ע"ב וחובא בכח"ג שם.

[ר] (ב) ומתבעי לן לאפסוקי ע"כ מדאננה. כה"ג שם וחובא במחז' צד 880. (ג) דתניא. יומא פ"א ע"ב.

ביום הכפורים שאר ימים טובים מניין, (ג) ת"ל [תשבתו שבת מנין דמקדמי מעיילין ומאחרין מסקינן ליה ת"ל] שבתכם, הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מלמד שמוסיפין מחול על הקודש:

[רא] (א) אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא מכל חמאיתכם לפני ה' תטהרו (ויקרא א' ל'), חטא שאין אדם מכיר בו אלא הקב"ה יום הכפורים מכפר: (ב) ואילו מאן דצעריה לחבריה לא מתכפר ליה עד דמפיס ליה, (ג) דתנן עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, (ד) אמר רבי כל המקניט את חבירו אפילו בדבר צריך לסייסו, שנאמר בני אם ערבת לרעך וגו' נוקשת באמרי פיך עשה זאת איפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התייפס ורהב רעך, (משלי ו' א' ב' ג') אם ממון יש (לך) [לו בידך] החר לו פיסת היר, ואם לא הרכה עליו ריעים, (ה) אמר רב חסדא וצריך לסייסו בשלשה שורות של שלשה בני אדם, שנאמר ישור על אנשים ויאמר חמאתי וישר העייתי ולא שוה לי (איוב ל"ג כ"ז) (ו) אמר ר' יוסי בר חנינא כל המקבש ממנו מחבירו (ז) אינו צריך לסייסו יותר משלשה פעמים, שנאמר אנא ישא נא ועתה ישא נא (בראשית נ' י"ז), (ח) ואם מת אמר רב יוסף בר ביזנא אמר ר' אבהו מוליך עשרה בני אדם ועומד על קברו, (ט) ואומר חמאתי לפלוני שחבלתי בו:

[רב] (א) אמר ר' יוחנן אחד עשר סמנין נאמרו לו למשה מסיני מנ"ל אמר רב הונא קח לך סמים (שמות ל' ל"ד) תרי, נטף ושחלת וחלבנה (שם שם), הרי חמשה, סמים [אחריני] (שם שם) חמשה, הרי עשרה, ולבונה זכה (שם שם), הרי אחד עשר, (ב) אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא כל תענית ציבור שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת (ג) [אביי אמר מהבא] ואגדרתו על ארץ יסדה (עמוס ט' ו'):

(ג) ת"ל [תשבתו]. הוספתי מה שהשמיט הסעתיק סן ת"ל עד ת"ל. ועיין בהערת חרשיה במחזיו אות ח' והאריך בזה ע"ש.

[רא] (ב) א"ר אלעזר אמר ר' הושעיא. בח"ג סוף ח' יו"כ והוא בגמרא כריתות כ"ה סעיב והובא במחזיו צד 880. (ג) ואילו מאן דצעריה לחבריה. בח"ג שם בגמרא שלפניו. (ג) דתנן. יוסא מ"ה ע"ב במשנה. (ד) אמר רבי. צ"ל אמר ר' יצחק כמו שהוא בגמרא שם פי' ע"א וחובא לנכין בבחיג ובסחיו. (ה) אמר רב חסדא. שם שם. ועיין בתשובת הגאונים שערי תשובה סי' ס"ט. וחביא שם ישור על אנשים פי' לשון שורה ואין שורה פחותה מג' בני אדם ויאמר חמאתי הרי פעם אחת, וישר העייתי פעם שנייה, ולא שוה לי שלישית. (ו) אמר ר' יוסי בר חנינא. שם. (ז) אינו צריך לסייסו יותר משלשה פעמים. כ"ה לשון הבה"ג, ובגמרא חגי' אל יבקש ממנו יותר משלשה פעמים. (ח) ואם מת אמר ר' יוסף בר ביזנא אמר ר' אבהו. בבחיג שם אמר רב יוסי בר חנינא אמר רבי אבהו, אבל לפנינו בגמרא שם הוא בלי שם האומר. (ט) ואומר חמאתי לפלוני שחבלתי בו. בגמרא ובבחיג ובסחיו ואומר חמאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני שחבלתי בו.

[רב] (ב) א"ר יוחנן כו'. בח"ג שם סוף ח' יו"כ דף ל"א ע"ג והוא בגמרא כריתות ו' ע"ב והובא במחזיו צד 881. (ג) אמר רב חנא בר ביזנא כו'. חובא בבחיג שם והוא בגמרא כריתות שם בגמרא שלאחריו. (ג) אביי אמר מהבא ואגדרתו על ארץ יסדה. כן תקנתי כמו שהוא בגמרא שם ובבחיג ובסחיו ורשי' בגמרא שם כתב ואגדרתו משמע שכולן ביחד אז על-ארץ יסדה.

סדור רשי

[רג] (א) מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים מדליקין, מקום שלא נהגו להדליק אין מדליקין, ומדליקין בבית הכנסת ובבתי מדרשות ובמבואות האפילות ועל גבי חוליס. (ב) דרש רבא ועמך כולם צדיקים (ישעי' ס' כ"א), בין שאמרו להדליק, בין שאמרו שלא להדליק שניהם לא נתכונו אלא משום דבר אחד: עד כאן מהלכות גדולות:

ליקוטין.

[רד] (א) שמעתי על הגאונים ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק זצ"ל שהיו מתעניין מסחרת יום הכפורים, ובניהם ותלמידיהם עדיין נוהגין כן, וראייה לדבר (ב) מההוא דרבא הוה יתיב תרי יומי בתעניתא ואישתכח כוותיה, (ג) ושאלו מתעניין [אומרים], דרבא לא הוה אכיל אלא מערב יום הכפורים עד מוצאי יום הכפורים שני לילה ויום. ואם אפשר לעשות כן יפה לעשות, (ד) אבל המתעניין אם הם אוכלים מוצאי יום הכפורים בלילה, הלא לדבריהם יום הכפורים ואכילתו בכרת והמתעניין יום שני שומרין עצמן מכל מלאכות שיש בהן כרת:

[רה] (א) שמעתי שתוקעין בארץ ישראל במוצאי יום הכפורים קשר"ק לאחר כל התפילה כולה כשיצאין מבית הכנסת, לפי שכבר הבדילו בתפלה, וכוונתו שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת לזכר בעלמא, וזכר לזיובל, (ב) לבד שבקולוניא נוהגין גם קשר"ק:

[רג] (ב) מקום שנהגו להדליק את הנר. בה"ג בסוף ה' יריב והוא במשנה מסכים ג"ג ע"ב וחובא במח"ו שם. (ג) דרש רבא. גמרא שם וע"ש בפירש"י.

[רד] (ב) שמעתי על הגאונים, ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק זצ"ל. חובא בפרדס ס"י קפ"ב וחסר שם מלת "שמעתי" ושם איתא ור' יצחק ברבי לוי וצ"ל ור' יצחק לוי וכן בלקוטי הפרדס ענין יריב חובא ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק לוי מתעניין מסחרת יריב וכן במדרכי חביא ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק הלוי וכן בשבחי' ס"י שכ"ג (ק"ג ע"ב) חובא מצאתי להרב ר' יהודה בר ברוך והרב ר' יצחק הלוי זצ"ל מתעניין מסחרת יריב אולם במח"ו צד 881 חובא כל זה וכתוב ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק בר יהודה ז"ל וידוע כי ר' יצחק בר' יהודה לחת ור' יצחק הלוי לחוד לכן יש לחקן במח"ו ור' יצחק הלוי במקום ור' יצחק בר' יהודה. (ג) סתהוא דרבא. ר"ח כ"א ע"א. (ד) ושאלו מתעניין [אומרים] דרבא לא הוה אכיל מעי"ב עד מוצאי יריב שני לילה ויום. ובכ"ז ב' מהסדור כתוב דרבא לא הוה אכיל מעי"ב עד יום שני לילה. ובס' חסדרי' דרבא לא הוה אכיל מעי"ב עד יום מוצאי (יריב) [צ"ל יום] שני לילה ויום ובפרדס ובלקוטי הפרדס ובשבחי' שם דרבא לא הוה אכיל ביריב עד מוצאי יום שני בלילה. ובמח"ו דרבא לא הוה אכיל מערב יריב עד מוצאי יום שני שני לילות ושני ימים. ולדעתי צ"ל לא הוה אכיל מעי"ב עד מוצאי יריב ואוכלים במוצאי יריב ואח"כ מסחרת יום הכפורים מתעניין והיינו לילה אחת ובי' ימים. (ד) אבל המתעניין אם הם אוכלים מוצאי יריב. בפרדס ובלקוטי הפרדס במעות אבל המתעניין אוכלין ערב יריב חלא לדבריהם יום הכפורים ואכילתו בכרת וצ"ל כמו שחזק בסדור.

[רה] (ב) שמעתי שתוקעין בא"י במוצאי יריב קשר"ק. חובא בפרדס ס"י קפ"ג ובמח"ו צד 881 וענין שבלי הל"ס ס"י שכ"ב סח שחביא בשם תשובת רב חאי גאון ז"ל וחובא גם בס' חסנתי' ה' יריב אות ס"ט בשם רבינו האי ותתשובת הלוי סריבנו חאי חובא בתשובת הגאונים שערי תשובה ס"י ס"ז. (ג) לבד שבקולוניא נוהגין גם קשר"ק. גם בסדור רע"ג דף ס"ט ע"ב כתב ולאחר עזרה השלום תוקעין בשופר קשר"ק פעם אחת וחולכים לבתיהם בשלום. מובא בכל בו ה' נעילה בשם רב עמרם.

[רנ] (א) וכבר נשאל מאת גור אריה, מפני מה חוקעין במוצאי יום הכפורים קודם שיתפללו שמונה עשרה ויאמרו הבדלה בחנוך הדעת, והשיב תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה היא, (ב) ואינו אסור לתקוע בשבת, אלא דלא לית למלטולי ברשות הרבים כדי לילך אצל בקי ללמוד סדר תקיעות והוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים מלאכה נמורה היא, אבל בתקיעה אחת במוצאי יום הכפורים ליכא למיחש להכי, משום דבחדא תקיעה לא צריך למיזל אצל בקי. ועוד שהרי כבר חקעו בראש השנה וזכור הוא בתקיעות יפה, והשופר מראש השנה בבית הכנסת הוא עומר, ואינו צריך להביאו ממקום אחר לשם:

[רנ] (א) מעם בשמים במוצאי שבת משום נשמה יתירה שחסרה ויהיו למשיב נפש, וביום הכפורים ליכא יתור נשמה, לפיכך אין מברכין על הבשמים במוצאי יום הכפורים, (ב) ומפי הרב ר' יעקב בר יקר זצ"ל נאמר לי דמעם בשמים במוצאי שבת משום דבשבת שובת אור של גיהנם ואינו מסריח, ולמוצאי שבת חוזר ושוּרף ומסריח, לכך מריח בשמים להפיג ריח רע, ובשבת שובת אור של גיהנם, אבל ביום הכפורים לא מצינו:

[רח] (א) ערב יום הכפורים מובל אדם עצמו (ב) כשש שעות או בשמונה, ונכנס לבית הכנסת (ג) ומתפלל שמונה עשרה כדרכה, ומתעורר קודם סעודתו, (ד) כדתינא מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים מתעורר אדם קודם אכילתו שמא תיטרף דעתו עליו בסעודה ואינו יכול להתעורר

[רנ] (ב) וכבר נשאל מאת גור אריה, וכיח במחציו סי' שמי' צד 881 והוא ר' יתורה בר יצחק, עיין בסבא, ודבריו של רש"י הובאו בהמנהיג ח' יו"כ סי' ס"ב בשם סדר רש"י דל ע"ש וכן בס' מנהגים להראי קלוזנר דף י"ג ע"ב הביא זה בשם סדר רש"י דל. (ג) ואינו אסור לתקוע בשבת. ר"ה כ"ט ע"ב.

[רנ] (ב) מעם בשמים במוצאי שבת. הובא במחציו צד 882 ועיין בפרדס סי' ק"י בסגנון אחר. ובעל שבלי חלקם סי' ק"ל (ג"ב ע"ב) הביא ודל וזה מעם מברכין על הבשמים במוצאי יום הכפורים ודל ששבת יש באדם שתי נשמות ובמוצאי נישלת ממנו נשמה אחת ושאר חלוש על כן צריך להריח בבשמים וברית טוב כדי להתחזק וביוח"כ ליכא יתור נשמה ולא מברכין. ועיין רש"י ביצה פ"ז ע"א שכתב נשמה יתירה, רוחב לב לסנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה וואכל וישתה ואין נפשו קצת עליו. (ג) ומפי הרב ר' יעקב בר יקר זצ"ל נאמר לי. הובא בפרדס סי' קי"ד וחכר שם שם אומר. ובעל שבלי חלקם שם סי' ק"ל הביא ג"כ ובשם רבינו יעקב בר יקר זצ"ל מצאתי כו'. ועיין בארז ח"ב סי' צ"ב.

[רח] (ב) ערב יוח"כ מובל אדם עצמו כשש שעות או בשמונה. לקוח מסדר רע"ג דף פ"ז ע"ב בחוספת דברים או אולי היה בסדר רע"ג הלשון כמו שהובא בסדר לפנינו. (ג) כשש שעות או בשמונה. בספר רע"ג שם בשבע שעות או בשמונה שעות וכן בעל שבה"ל סי' ש"י הביא וצריכין לשתר עצמן ולחוף ולמבול כע"כ בשבע או בח' שעות והרא"ש יוסא פ"ח סי' כ"ד הביא אסר רב עמרם מובל אדם בשבע שעות ומתפלל תפלת חסנחה וחב"ח תיקן שם ואסר רב עמרם מובל אדם בשעה שביעית וזה שהביא רע"ג או בשמונה שעות לא הביא הרא"ש, גם חסור א"ח סי' חר"ו הביא זה בשם רב עמרם. והמנהיג ח' יו"כ סי' ג"ב הביא וכתב רב עמרם שכך מנהג ערב יו"כ משש שעות ולמעלה אדם תולך לבית חסנחה ומובל, הביא בשמו אבל לא כלשון הרע"ג, וראיתי במחציו סי' שמי' (צד 874) הובא ג"כ כל המאמר ערב יו"כ מובל אדם את עצמו והביא חלשון כשש שעות או בשמונה וכיח גם בכ"י ב' ובס' הספריה. (ג) ומתפלל שמונה עשרה כדרכה. בכ"י ב' ובס' הספרים כתוב כדרכו ובמחציו הגי' ומתפלל שמונה עשרה כסדרה. (ד) כדתינא. יוסא פ"ז ע"ב.

לפיכך מתורה קדם אכילה, ואעפ"י שהתורה קדם אכילה, מתורה לאחר שיאכל ושתה, ואעפ"י שהתורה [ערבית מתורה] שחרית, מתורה במספ, מתורה במנחה, והיכן אומרה אחר תפילתו, ושליח צבור אומרה באמצע [תפילה] מאי אמר [אמר] רב אתה יודע רזי עולם, ואעפ"י דאמוראי טובא פליגי עליה, נקטינן כרב, לפיכך צריך כל יחיד לומר במנחה אחר תפילתו וידוי זוטא, וידוי רבה, ואשמנו, ועל חמא, ושליח ציבור מתוך שאינו יכול לאומרה באמצע תפילה אינו מתוודה, אלא לאחר שמונה עשרה אומר אבינו מלכנו, שלא תיקנו [וידוי] לשליח ציבור אלא באמצע תפילה, וידוי זה אינו חובה [אלא להוציא את שאינו בקי, שלא] אמרה [אלא] משום שמא תמרה דעתו עליו, ומשום חששא דעלמא לא חש לשאינו בקי, ודוי לו במצותו של וידוי שהוא עם חשיכה ערבית: (ה) ובסדר רב עמרם מצאתי שליח ציבור אומר הידוי בפני הקהל כדי להוציא את הרבים ידי חובתו, ויאמר אבינו מלכנו, קדיש שלם יתגדל תקבל, ואין נוטלין על פניהם, והולכין לבתיהם, ויאכלו עניות וישכעו, ויהללו את ה' דורשיו, ילכו ויביטו סעודה המפסיק בה, כדי לקיים ועיניתם את נפשותיכם בתשעה [לחודש] בערב (ויקרא כ"ג ל"ב), יאכלו מבעוד יום ובערב יתענו:

[רמ] (א) ואין שורין את המספה במים, ואפילו הדר מיננבא, דילמא לא שפיר נבב לה, ולאורתא אתי לידי חסימה, (ב) ושנינו אמר זעירי בר חמא אושפיזינא דר' יהושע בן לוי, בר אורייתא [תא] אימא לך מילתא מעלייתא דהוה עבד אבור, ערב יום הכפורים מביאין לו מטפחת ומקנה בה פניו ידיו ורגליו, ולמחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, (ג) וכן כי אתא רב מרי [אמר ערב] תשעה באב מביאין לו [מספה] [מטפחת] ושורה אותה במים, ועושה כמין כלים נגובים, ולמחר מקנה בה פניו ידיו ורגליו, אמר ליה רב יעקב לרב ירמיה בר תחליפא (ד) איפכא אמרת לך, ואותבינן לך חסימה, הא למדת בתשעה באב דלא אסירה חסימה, אי שרי לה במים, והדר מיננבא כי מקנה בה ליכא תענו, הא כיום הכפורים אי עבד ליה הכי איכא לאותוכה חסימה כרב יעקב, אבל כנניבא אי עיילי ביה מים על פניו ידיו ורגליו ומרמבי בה, ולמחר מצטנן בה ליכא לא חסימה ולא תענו, וירא שמים יוצא ידי שתיהן, נוטל ידיו כדרכו לשם ניקיון אבל לא פניו, וכך היה נוהג רבינו עליו השלום.

[רין] (א) ערב יום הכפורים מתפלל אדם במנחה שמונה עשרה ברכות שבכל יום ויום, ואחר עושה השלום מתחיל וידוי, אלהיו ואלהי אבותיו תבא לסניך תפילותיו וכו' עד ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה, אלהי עד שלא נוצרתי, עד צורי וגואלי והשליח ציבור אינו מתוודה אלא בתפילת לחש, ולאחר שמונה עשרה אומר אבינו מלכנו, יתגדל, ואין נוטלין בתחנונים:

(ס) ובסדר רב עמרם מצאתי. הוא בסדר דף מיו ע"א וגם הראשון יומא פ"ח ס"י כ"ה תבא דברי ריענ וכן רבינו נסים באלפסי יומא (דף צ"ו ע"ב) תבא זה בשם רב עמרם וכן תבא בכלבו ס"י פ"ח בשם רב עמרם. וכן חובא בהרי"ק גיאות דף נ"ט ע"ש וכן חסנתי ח' ירכ ס"י כ"ג תבא זה בשם רב עמרם ע"ש.

[רמ] (ב) ואין שורין את המספה במים. חובא ג"כ במחזיקי שם צד 874. (ג) ושנינו אמר זעירי בר חמא כו'. יומא ע"ה ע"ה וע"ה תוספחא. (ד) וכן כי אתא רב מרי [אמר ערב] תשעה באב. כן תקנתי ובגמרא שם כי אתא רבא בר מרי. (ה) איפכא אמרת לך. עיין בפרשיי בגמרא שם.

[רין] (ב) ערב יוחיך מתפלל אדם. מובא במחזיקי שם צד 875.

[ריא] (א) ונהגו העם ללקות, (ב) ותנן נבי [חייבי מלקיות] בית דין [במה] מלקין אותו ארבעים חסר אחת, שנאמר כרי רשעתו במספר ארבעים יכנו (דברים כ"ה ב' ג'), מנין שהוא סוכם את ארבעים, אי כתיב ארבעים במספר, ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים, משמע והכהו לפניו עד אותו מנין, שאין בו לעשות אלא לגמור סכום חשבון של ארבעים. (ג) אמר רבא כמה טיפשי הני אינשי דקיימי מקמי ספר תורה, ולא קיימי מקמי נכרא רבה, דהא בספר תורה כתיב ארבעים יכנו, (ד) ואתו רבנן ובצרי חדא: ואין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מטה, שנאמר והפילו השופט (דברים כ"ה ב'), והמכה מכה בידו אחת ובכל כחו, ורצועה של ענל בידו כפולה אחת לשתיים, ושתיים לארבע. (ה) אמר רב בשש [משום ר' אלעזר בן עזריה] מניין לרצועה שהיא של ענל, שנאמר ארבעים יכנו (שם כ"ה ג'), וסמך ליה לא תחסום שור בדישו (שם שם ד'), (ו) אמר רב חסדא מניין לרצועה שהיא מוכפלת ונראית לארבע, (ז) [שנאמר והפילו], (ח) ושתי רצועות עולות ויורדות בה, (ט) פירוש שתפורה בה, [תנא] ושל חמור, אותן העולות ויורדות של חמור הן, (י) כדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו (ישעי' א' ג') אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו, וידה של רצועה [טפח] ורחבה [טפח], והקורא קורא אם לא תשמור לעשות וגו' (דברים כ"ח ג"ח), והפלא ה' וגו' (שם שם ג"ט) פ"י הא פשיטא לן דבעי קרייה, (יא) כדאמרין בכריתות בקרת תהיה (ויקרא י"ט כ'), תהא בקראי, בקרייה, להכי קתני והקורא, ועל שום כך עושין רצועה של מלקות רחבה טפח כפולה מעור של ענל וחמור: וערב יום הכפורים אדם [הלוקה] בה אומר וידיו וכו', והמכה קורא והוא רחום וכו', ויש במקרא הזה שלש עשרה תיבות, ואומרן שלשה פעמים, ומונה ההכאות כמניין התיבות שהן ארבעים חסר אחת:

[ריב] (א) ליל יום הכפורים למעריב יאמר שלית ציבור לפני התיבה כל

[ריא] (ב) ונהגו חסם ללקות. מובא במח"ו שם. ועיין תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ט"ז ופ"ד. (ג) ותנן. מכות כ"ב ע"א במשנה. (ג) אמר רבא. שם כ"ב ע"ב ע"ש. (ד) ואתו רבנן ובצרי חדא. כן הוא חסום גם בכ"ז ב' ובס' חסדרים אבל במח"ו גופא גרסו מלקות ל"ט, ונקלח אחיך (דברים כ"ה ג'), אחיך כגוספריא ל"ט. לענין (שם שם) אם אתה רואה בעיניך לפי מעשיו ששכ אל לבו אז יאמר בידי כרת, כיון שלקה, דחייבו כריתות שלקו נפטרו מידי כריתות, ואם לא לא". (ה) אמר רב ששית. מכות כ"ג ע"א. (ו) אמר רב חסדא. שם שם. ובגמרא הגי' אמר רב חסדא אמר ר' יוחנן. (ז) שנאמר והפילו. חסום חוספתי כמו שהוא בגמרא שם וחסר גם כס' חסדרים אבל בכ"ז ב' נמצא חסום כמו שהוא בגמרא שם שנאמר והפילו והא מביע ליה לגופיה איך לכתוב קרא ויטהו מאי הפילו ש"ס תרתי. גם נמצא בכ"ז ב' אחר זה פירוש רצועת אחת היתה וכפולה ונראת לשתיים ואותן שתיים כפולות ונראות כארבע. (ח) ושתי רצועות עולות ויורדות בה. משנה מכות כ"ב ע"ב. (ט) פ"י שתפורה בה כו' עיין ברש"י במשנה שם. ויפה העיר שם חריב זיל שהמלות של חמור מוכח שבמשנה לא תנא של חמור וכן במשנה שבמשניות ליתא וחכי איתא ושתי רצועות עולות, רק בגמרא שם דף כ"ג ע"א איתא תנא של חמור, ונראה כי גם מה שהובא בסדר לא היה במשנה. (י) כדרש ההוא גלילאה. שם שם. (יא) כדאמרין בכריתות. דף י"א ע"א.

[ריב] (ב) ליל יו"כ למעריב יאמר שלית צבור לפני התיבה כל נדרי. עיין תשובות הגאונים שערי תשובה סי' קס"ג דברי רבינו הא"י גאון ז"ל בענין כל נדרי ועיין בראש"י יומא פ"ח סי' כ"ח ומה שהביא בשם רבינו סעדי גאון ז"ל ועיין שכלי חלקם סי' שו"ז שהאריך בזה ע"ש.

סדור רשי

גידרי ואיסורי וכו', ויישנה וישלש עד ג' פעמים, (ב) ומברך שהחיינו, ואומר ברכו ואישר בדברו ואהבת עולם וקריאת שמע ואמת ואמונה והשכיבנו וחותם בא"י פורס סוכת וגו', יתגדל עד דאמירן, ערבית שחרית ומנחה מתפללין מנן, ובסוף מנן אומר זכרנו לחיים, ובסוף מחיה אומר מי כמך, ואתה קדוש, ובכן תן פחדך, ובכן תן כבוד, ואז צדיקים עד המלך הקדוש, אתה בחרתנו, וידוי עד צורי וגואלי, ופוסע ג' פסיעות. (ג) ואם חל יום הכפורים להיות בשבת, לאחר סיום תפילת לחש אומר ויכולו השמים, ומנן אבות בדברו, כסדר כל שבת ושבת, וחותם מקדש השבת בלבד, ואינו צריך להזכיר של יום הכפורים, (ד) שכן אמרו חכמים אילמלא שבת אין שליש ציבור יורד לפני התיבה ערבית, ומיד יאמר פסוקים של רחמים, ולא יאמר קדוש עד אחר סליחות, ותוספת זו לשליח ציבור באלפא ביתא במקום שהיחיד אומר אתה יודע רזי עולם וכו' אומר שליח ציבור אתה מבין תעלומות לב וכו', על חט ועל חטאים וכל הסדר :

[ריג] (א) שחרית עומד שליח ציבור לפני התיבה ואומר נשמת כל חי קדוש עד דאמירן, ברכו, המאיר לארץ וכו', ומתפללין בלחש, כמו שהתפללו ערבית, ושליח ציבור אומר וידוי באמצע תפילה. וכשמגיע לפני ה' תתהוה, מתחיל בסליחות, ולכשסיים סליחות ופסוקים אומר וידוי, תבא לפניך תפילתינו, אתה מבין תעלומות לב וכו', על חטא וכו', עד לעשות את כל דברי התורה הזאת, ודוד עבדך וכו', והשיאנו וקדשנו רצה ומודים. ובסדר לותיר כשמגיע כי אל מלך רחום וחונן אתה בסיום יעלה ויבא יתחיל פזמון זה לבדך נקראת רחום וחונן מרבה סליחה, ואחריו סליחות וידוי עד דברי התורה, ודוד עבדך וכו', מחול לעונותינו וכו', והשיאנו וקדשנו רצה ומודים ברכת כהנים ושים שלום, אבינו מלכנו, יתגדל תתקבל, ומוציא שתי ספרי תורות, באחת קורין ששה, (ב) בסדר אחרי מות עד כאשר ציוה ה' את משה, שהוא סדר עבודת היום, (ג) ובשנייה קורא המפטיר בסדר פנחס ובעשור לחודש השביעי, ומפטיר ואמר סלו כי כה אמר רם וגשא, שמקבל וגוזר חיים לשבים, והמפטיר בנביא לא יחתום מלך מוחל וסולח, כי מה מביה של מחילה אצל ספר תורה ונביא, אלא ודברך מלכנו אמת וקיים כנוהג בקידוש ובכל מקום וחותם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים [ואם שבת הוא יאמר מקדש השבת וכו'], מידי דהוה אישל חנוכה במוספין דפסקין (ד) הלכה כר' יהושע בן לוי דאמר צריך להזכיר של שבת בנעילה. כללא דמילתא בכולהו יום הוא שנתחייב בארבע תפילות, ובכחה ששית כך היא אומר על התורה ועל העבודה, עד ודברך מלכנו אמת וקיים לעד ביא ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים :

(ג) ומברך שהחיינו. סדור ריעג דף מ"ז ע"א ודברי ריע"ג הובא בראש"ש יומא סוף פ"ח והביא וכן כתב רב פלמיא ד"ל וכן נחטו אבל רבינו סעדי' ד"ל אומר צריך לבדך שהחיינו אחר תפלת ערבית בין ביחוד בין בצבור ואומר רג' האי ד"ל נוהגין אנו כמו רב סעדי' גאון ד"ל והרב בעל קרבן נתנאל כתב כך נוהגין בזמן רב האי והמנהג עתה כרב עמרם שקדם תפלת מערב אומרים שהחיינו. (ג) ואם חל יריכ להיות בשבת. הוא לשון ריע"ג בסדור דף מ"ז ע"ב. (ד) שכן אמרו חכמים. שבת כ"ד ע"ב.

[ריג] (ב) שחרית עומד שליח צבור לפני התיבה, תובא גם בספרי צד 892. (ג) בסדר אחרי מות. מגילה ל' ע"ב במשנה. (ג) ובשנייה קורא המפטיר בסדר פנחס. תוספתא מגילה פ"ג. (ד) הלכה כר' יהושע בן לוי. שבת כ"ד ע"ב.

[ריד] (א) ופוסקין צדקה ברכים על המתים ועל החיים, אין פוסקין צדקה למתים בכל ארץ אשכנז רק היום לברו, ואין אומרים יקום פורקן מן שמיא אם לא חל להיות בשבת, אלא לאחר שפסקו הצדקה פותחין בתהילה אשרי, ומחזירין את התורות למקומן, ועומדין למוסף, ומתפללין מנן זכרנו מחיה מי כבוד ובכן ואו, עד המלך הקדוש אתה בחרתנו עד זכר ליציאת מצרים מפני חטאינו עד את מוסף יום הכפורים הזה ובשבת יום המנוח הזה ויום הכפורים הזה וכו', כאמור וכוים השבת וגו', עולת שבת בשבתו וגו', ונאמר ובעשור לחדש השביעי וגו', ושליח ציבור כשמוע לזאז צדיקים יראו וישמחו וגו', ויאתו כל לעבדך וגו', ובמוסף דראש השנה תמצא כל אלפא ביתא, עד המלך הקדוש, אתה בחרתנו, מפני חטאינו, מחול לעונותינו, עד לפני ה' תטהרו פומן עד לא מכו, ואחריו עלינו לשבת היה עם סיפוח, אחילה, והנם כתובים במוסף דראש השנה, אתן תהילה, סדר אתה כוננת, סליחות וידי עד דברי התורה הזאת, והשיאונו עד מקדש ישראל ויום הכפורים, רצה ומודים, עד עושה השלום, יתגדל תתקבל, ואין אומרים כאן אבינו מלכנו, רק ליתאר ולמנחה בדרך שאר ימים של תשובה, ותיכף לחתימה של אחר המוסף, מיד מוציאין ספר תורה, (ב) וקורין בעריות, כדי שישמעו בה כריתות של עריות ויפרשו מהן: וקורין שלשה מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר, והשלישי מסמיר כיונה, משום תשובת אנשי נינוה, והמסמיר בנביא במנחה חייב לברך שש כמו שבירך ליוצר, ואחר כך מיד עומדין לחסילת המנחה, ואין אומרים תהילה לדוד, [וסדר קדושה ובא לציון] עכשיו עד לאחר המנחה, כדי להפסיק בינה לנעילה, שבעלילה זו אתה מתחיל בנעילה, (ג) כך נמצא בתשובות בשר על גבי גחלים, ממנהג שתי ישיבות: ואל תשיבני שבת,

[ריד] (ב) ופוסקין צדקה ברכים על המתים. הובא בסחי' צד 892 ושם בסחי' נמצא תוספת ורשום ה' (ר"ל תוספת). ומח שפוסקין צדקה ביוחב על המתים לפי שחזק יום כפרה וסליחה ומחילה וכפרה היא להם שכך שנינו בפסיקתא [הוא בפסיקתא רבתי פ"ב] שמו יאמר אדם כיון שמת אדם אין לו תקנה בצדקה, ח"ל כפר לעמך ישראל, כיון שבמבשריו עליו רחמים וזרקין אותו מנהיגם לנן עדן כחץ מן הקשה, ושנינו בספרי כפר לעמך ישראל מלמד שהמתים צריכין כפרה. ואחר כך יפסקו על החיים לפי שאין העניית כלא צדקה כדאמרין בתענית וכל מי שמחננת ואינו עושה צדקה כאילו מקריב עולה בלא מנחת וזבח בלא נמכים ע"כ. ובתנחומא חננלם ככבר ריש האינו יש תוספת ורשום בסופו עד כאן חדש חזק. והובא שם דאיתא בפסיקתא [רבתי] וסיים לך רגליך לחזקיר המתים בשבת שלא ישובו לגיתנם שכן איתא בת"כ כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פריה אלו המתים מכאן שהחיים פורדין את המתים לכך אנו נוהגין להזכיר את המתים ביוחב ולפסק עליהם צדקה כו' ובמבוא לפסיקתא דריב"ז סי' ו' אות ז' העירוני על דברי תנחומא שהכוונה לפסיקתא רבתי פ"ב פסקא מתן תורה, גם העירוני שם שחובא בתנחומא שם וכן איתא בת"כ כפר לעמך יש לתקן וכן איתא בספרי והוא בסוף שופטים ואולי ח"י לפני המעתיק ספרא במקום ספרי בשעת והשמיים הסלה חזקת וחצי במקום "ת"כ" ועיין בב"י ח' שבת סי' רס"ג שהביא בשם שבלי הלקט שכתב וז"ל מצאתי בשם ה"ר שניאור שמעתי שיש בדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים כו' ע"כ ותחיתם הלא סאורש הוא בספרי כמו שצינתי וסרן ב"י ד' ירכ סוף סי' תרכ"א הביא בעצמו דברי הספרי בשם המדרכי ע"ש ודברי השבלי הלקט הוא בסי' פ"א ע"ש. ועיין גם במבוא שם הערה כ"ד מה שהעירוני על דברי ארזות חיים ח' ירכ אות ל"ד. ומה אין המקום לארזות. ויתר. (ג) וקורין בעריות כדי שישמעו בה כריתות של עריות ויפרשו מהן. בסחי' סי' שניח (צד 898) נמצא תוספת וסיים כך מצאתי בסדר לותר. ועיין ברש"י ובתוס' מגילה ל"א ע"א ד"ה במנחה קורין בעריות. (ג) כך נמצא בתשובות בשר על גבי גחלים, וכיה בסחי' צד 894 הוא ספר בפסקי דינים ונאמר מאתנו, עיין במבוא.

שהרי בשאר שבתות שאדם בא מביתו ועומד לספר תורה במנחה תיקנו לה תהילה לדוד וסדר קדושה, אבל כאן שיורר ממסוף אחוז מיד ספר תורה [ודיו] ובהפלטת מוסף מיוצר, כך הפלגת מנחה מן מוסף, אמנם בנעילה שאין בה הפסק פותחין בתהילה, ובא לציון:

[רמז] (א) למנחה אחד יחיד ואחד שליח צבור (ב) [מתפללים כמו ליוצר אור, ושליח ציבור] לאחר ברכת הכהנים ועושה השלום אומר אבינו מלכנו יתגדל תתקבל, (ג) יש [אומרים] שאין אומרים [ברכת כהנים] במנחה של יום הכפורים, ולא היא, (ד) דאמר רב נחמן הלכה כר' יוסי, [דאמר] בנעילה יש בה נשיאות כפים, ומנחה אין בה נשיאות כפים, (ה) כיון דבכל יומא איתא בשיכרות גזירה הא אטו מנחה דעלמא, נעילה דלא שכיחא לא גזרינן בה, והאידינא דפרסי כהנא במנחתא דיום הכפורים דתעניתא, כיון דסמיך לשקיעת החמה קא פרסי משום דאפוש ברחמי וגזי עד דנעילה בנעילה דמא, והכי מסקנא וכן מורין כי מדרשא, גם בתשובות הגאונים כן, (ו) ובשאלות דרב אחא בפרשת נשא הלכה כר' יוסי והלכה כר' יוסי בנעילה סלקין במנחה לא סלקין, והאידינא דקא סלקין במנחה, כיון דמפשי ברחמי עד זמן נעילה ביומא דכיפורי, הויא לה כתפילת נעילה ולא מיחלפא:

[רמז] (א) תכף לחתימה שלאחר המנחה, מיד אומר אשרי, ובא לציון, וסדר קדושה, ועומדין להתפלל תפילה נעילה, ומתפללין כמו ליוצר, אבל במקום כתיבה יאמר חתימה, מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו, ואין צריך לומר חותם יצוריו, שהרי אין כתיב כאן כתיבה, אלא כמו זכרנו לחיים, לאחר עושה השלום יאמרו וידו תבא לפניך וכו', עד הלא הנסתרות והנגלות אתה יודע, ובמקום אתה יודע רזי עולם, יאמרו אתה נתן יד לפושעים וכו', עד צורי וגואלי. (ב) ושליח ציבור אומר קדושה רבה למוסף, כבודו מלא עולם לעומתם, ממקומו הוא יפן, פעמים אחד הוא אלהינו, להיות לכם, אדיר אדירנו, ימלך, לרור ורור, ובכן תן סדרך, ובכן תן כבוד, ואז, אתה בחרתנו, יעלה ויבא, מחול לעוונותינו, עד תטהרו, וידו, ובמקום אתה יודע אומר אתה

[רמז] (ב) למנחה אחד יחיד. תובא גם במחזי צד 894. (ג) מתפללין כמו ליוצר אור ושליח צבור" הוספתי ונמצא לנכון בכ"ז ב' ובס' חסדרים ובמחזי שם. (ג) יש אומרים שאין אומרים ברכת כהנים במנחה של יו"ט. תקנתו כמו שהיא לנכון בכ"ז ב' ובס' חסדרים. ובמחזי במעוץ ויש אומרים שאומרים ברכת כהנים צ"ל שאין אומרים. (ד) דאמר רב נחמן הלכה כר' יוסי כו'. תענית כ"ז ע"ב. (ה) כיון דבכל יומא איתא בשיכרות גזירה הא אטו מנחה דעלמא. כ"ה גם בכ"ז ב' ובס' חסדרים, אבל במחזי איתא כך: מנחה אין בה נשיאות כפים, נעילה יש בה נשיאות כפים, מ"ם מנחה דאיתא כל יומי ושכיחא בה שיכרות גזירה מנחה דהשתא אטו מנחה דשאר יומי, אבל נעילה דליתיה בכל יומי כיון דלא שכיח בכל יומי לא גזרינן ביה, ומסקינן חתם ב' בג' פרקים בתענית אלא האידינא מ"ם פרסי כהני ידיתון במנחתא דתעניתא, ומשנינן כיון דסמיך לשקיעת החמה קא פרסי משום דאפוש ברחמי וגזי עד נעילה, כתפילת נעילה דמא. (ו) ובשאלות דרב אחא בפרשת נשא כו'. לפנינו איתא בפרשת נשא דק ב' בחעלותך סי' קכ"ג ופה העיר הגאון הרי"ב שם עירוב פרשיות קאחזינא הכא כי כל ענין שאלות הלזו (מסין קכ"ג) גם ברם צריך כו' שכתב בסמוך יש שייכות ל' נשא, ואולי ברפוס או בחעתקה בשגגה נעשתה ההתחלפות עכ"ל.

[רמז] (ב) תכף לחתימה שלאחר המנחה תובא גם במחזי צד 894 ואחרי המלות יאמר אתה נתן נמצא שם הוספה ותובא בחוספה פי' הקונטרס, ובסוף חתם הם וכן בס' שני סן שמעתי עד אין לחוש הוא ג"כ נוסף. (ג) ושליח צבור אומר כו'. תובא במחזי צד 896.

נותן יד לפושעים, עד השיבו וחזו, והשיאו רצה ומודים וחתום, ברכת כהנים עד עושה השלום, יתגדל תתקבל, ותקע תקיעה אחת זכר ליובל, וענין הציבור שבע פעמים ה' הוא האלהים: החזן אומר והוא רחום ברכו, תפילת ערבית, כסדר כל הישנה, ויתפללו שמונה עשרה כסדרן, אלא שמבדילין בחזן הדעת, אתה חוננתנו וכו', קדיש שלם, ומבדיל על הכוס (ג) ומברך בורא מאורי האש לאור ששבת בו, הם הנרות שדלקו כל היום, ואם מוצאי שבת הוא, יאמרו ויתן לך, והקטן יאמר קדיש, ונפטרינ לבתיהם בשלום. שלמה בר יצחק:

סדר והלכות חג הסוכות.

[רי"ז] (א) חג הסוכות ערבית ושחרית ומנחה מתפללין אבות וגבורות וקדושת השם, עד האל הקדוש, אתה בחרתנו וכו', בשבת אומר שבתות למנוחה, יום המנוח הזה, ואת יום חג הסוכות הזה, יעלה ויבא, והשיאו והנחילנו, בשבת באהבה ובכרון בשמחה ובששון, מקדש ישראל, ובשבת מקדש השבת וישראל והומנים, רצה ומודים ושים שלום. ואם חל להיות בשבת, שליה ציבור יורד בערבית, ולאחר סיום תפילת לחש אומר, ויכולו וגו', ומגן אבות, והותם מקדש השבת, (ב) ואין צריך להזכיר של יום טוב, וכן כל המועדות שחלו להיות בשבת כך הוא סידרן שאין שליה [צבור] מזכיר של יום טוב שאילמלא שבת אין שליה ציבור יורד לפני התיבה בערבית ביום טוב, (ג) [לומר ברכת מעין שבע דהא בשבת תקנוהו חכמים] (ד) וזהו טעמו ופירושו, והולכים לבתיהם, ונכנסים לסוכה, ואוכלים ושותים בסוכה, וכך אומרים קידוש על הכוס, בורא פרי הגפן ואשר בחר בנו ואם חל להיות בשבת אומר תחילה ויכולו בורא פרי הגפן, ואשר בחר בנו, ומוסיפין בה ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, את יום המנוח הזה, ואת יום חג הסוכות הזה ושבת ומועדי קדש לשמחה ולששון הנחלתנו, בא"י מקדש השבת וישראל והומנים, ומברכין לישב בסוכה, ושהחינו, ובברכת המזון מזכירין יעלה ויבא בבונה ירושלים:

[רי"ח] (א) בשחרית הולכים לבית הכנסת, ומתפללים כמו שהתפללו בערבית, וכשמגיע שליה ציבור להמברך את עמו ישראל בשלום, נוטל לולב בימין ואחריו בשמאל, ומברך על נטילת לולב, ושהחינו ומוליך ומביא ומעלה ומוריד ומנענע, והכי אמר רב פלטי' בר אב"י ראש ישיבה, אדם שיש לו לולב לצאת בו חייב לברך עם נטילתו, שהלכה רווחת היא בישראל כל המצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, חוץ מן הטבילה, והכי המנענע בעת נטלו מברך עליו ומנענעו ומחזירו למקומו אבל שליה ציבור אחוז בידו עד שייגמור את ההלל, (ב) ומנענעין את הלולב

(ג) ומברך בורא מאורי האש. פסחים נ"ד ע"א אף במוצאי יו"ט מברכין עליו מפני ששבת כל אותו היום.

[רי"ז] (ב) חג הסוכות ערבית ושחרית ומנחה כו'. הובא במחז"י סי' שע"ה צד 486. (ג) ואין צריך להזכיר של ירמ'. שבת כ"ד ע"ב וענין בפירש"י שם. (ג) "לומר ברכת מעין שבע דהא בשבת תקנוהו חכמים" הוספתי כמו שהוא במחז"י. (ד) וזה טעמו ופירושו. במחז"י נוסף: "חוץ מלילי יום ספח הראשונים שאם חלו בשבת אין אומרים כלל ברכה מעין שבעה, שספני מזיקין רשעיותי נתקן לאומרו, ואמרינן בפי' דרית [דף י"א ע"ב] ליל שיטורים הוא לה' לילה המשומר מן המזיקין.

[רי"ח] (ב) בשחרית. הובא במחז"י צד 487. (ג) ומנענעין את הלולב כהורו לה' תחילה וסוף. מלת וסוף הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ובס' הספרים ובמחז"י שם. ובמחז"י נמצא היסופה